

1. Назва наукової школи, керівник.

ХАРКІВСЬКА НАУКОВА ШКОЛА ВЕТЕРИНАРНО- САНІТАРНИХ ТА СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНИХ ЕКСПЕРТІВ

Керівник – Яценко Іван Володимирович, доктор ветеринарних наук, професор

Історія Харківської наукової школи ветеринарно-санітарних та судово-ветеринарних експертів

За свою більш як 150-річну діяльність наукова школа ветеринарно-санітарних і судово-ветеринарних експертів, яка була створена при Харківському ветеринарному інституті (ХВІ) у 1851 році, має значну історичну спадщину.

З часу заснування ХВІ до 1907 р. курс ветеринарно-санітарної експертизи як самостійна дисципліна не викладався. Окремі питання м'ясознавства читав завідувач кафедри спеціальної патології і терапії професор Н.І. Петропавловський, а потім завідувач кафедри патологічної анатомії професор О.П. Остапенко. У цей час лише на практичних заняттях з патологічної анатомії повідомлялися деякі дані щодо огляду м'яса і м'ясопродуктів.

Лише з 1907 р. професор О.В. Дедюлін почав читати курс «М'ясознавство» при кафедрі мікробіології. **Олександр Васильович Дедюлін** – доктор ветеринарних наук, професор, випускник Харківського ветеринарного інституту, завідувач кафедри з 1907 по 1917 рік.

В 1896 р. на запрошення професора І.І. Раєвського працював позаштатним асистентом бактеріологічної станції Харківського ветеринарного інституту.

У 1899 р. призначений лікарем невеликого забійного пункту м. Петербурга. У 1902 р. керував запобіжними щепленнями проти сибірки і необхідними роботами для порівняння імунітету коней після застосування Казанської і Харківської вакцин у Ярославській губернії.

З 1904 р. вся наукова і практична діяльність О.В. Дедюліна пов'язана з Харковом. Він призначається ветеринарним лікарем Харківської міської бойні, одержує звання приват-доцента ХВІ, обирається прозектором. 9 квітня 1907 р. затверджений в званні екстраординарного професора кафедри бактеріології та почав читати курс м'ясознавства і боєнської справи.

Висококваліфікований бактеріолог і м'ясознавець, професор О.В. Дедюлін брав активну участь у діяльності комітету з холодильної

справи, заснованого в 1909 р. при Міністерстві торгівлі. Завдяки активній діяльності видатного бактеріолога Харківський ветеринарний інститут стає провідним у Росії з організації холодильної справи.

О.В. Дедюлін очолив Харківський ветеринарний інститут в один із самих складних періодів його існування – у роки громадянської війни (з 1917 по 1919 рр.). Він не лише зумів зберегти матеріальну базу інституту і основний склад викладачів, але й організував боротьбу з епідеміями ВРХ на території губернії. Організував ветеринарну справу в Україні.

З 1910 по 1916 р. він виступав з доповідями на з'їздах з холодильної справи комітету і опублікував ряд робіт про принципи роботи холодильників, про їх санітарне значення для зберігання м'яса і м'ясопродуктів, вивчав зміни в м'ясі при його тривалому зберіганні в холодильнику.

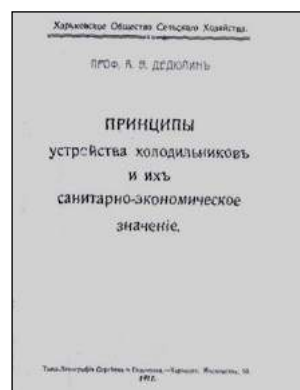
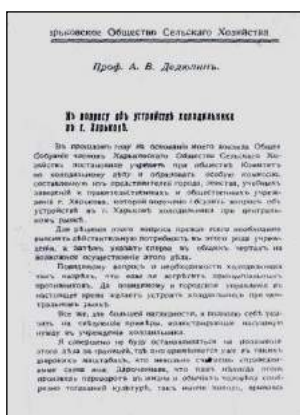

Професор О. В. Дедюлін і студенти Харківського ветеринарного інституту (1914 р.).

У 1914 р. О. В. Дедюлін брав участь в роботі X Міжнародного конгресу ветеринарних лікарів, який проходив у Лондоні. Цього року обраний членом Харківської міської думи, а також був призначений штатним екстраординарним професором бактеріології м'ясознавства ХВІ. У 1917 р. йому присвоєно звання ординарного професора. З 4 березня 1917 р. Дедюліна обрано на посаду директора Харківського ветеринарного інституту.

У 1922 р. на базі бактеріологічної станції інституту було створено Державний інститут наукової і практичної ветеринарії, який він очолив.

Професор О.В. Дедюлін мав більше 180 опублікованих робіт.

Робота професора О.В. Дедюліна “К вопросу об устройстве холодильника в г. Харькове”

Робота професора О.В. Дедюліна “Принципы устройства холодильников и их санитарно-экономическое значение”

У 1975 р. була випущена медаль з портретом О.В. Дедюліна.

О.В. Дедюлін як вчений, педагог, організатор ветеринарної справи в Україні відіграв велику роль у тому, щоб Харківський ветеринарний інститут став провідним ветеринарним закладом країни.

З 1917 по 1926 р. курс «М'ясознавство» читався на кафедрі

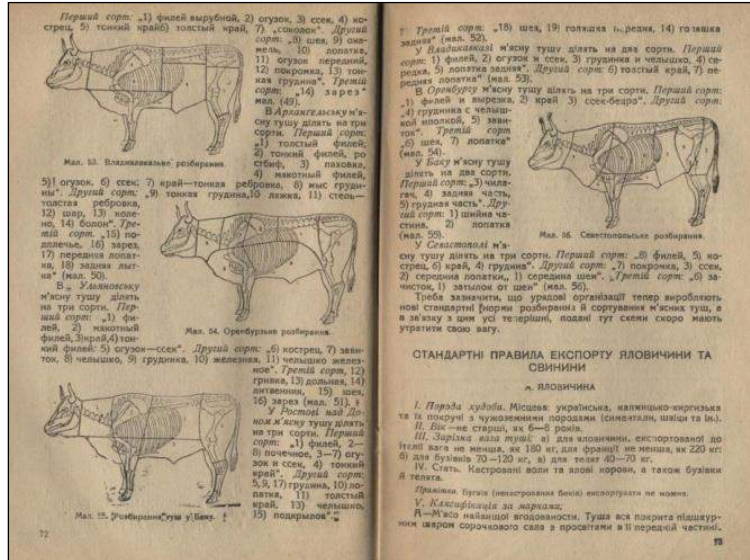
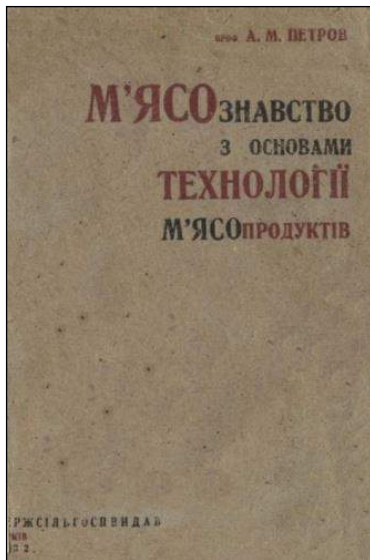

*Професор
О.М. Петров*

патологічної анатомії **Олексієм Михайловичем Петровим** (завідувач кафедри з 1927 по 1941 р.). Після успішного захисту дисертації на тему «До патологічної анатомії дистоматозу людини і тварин» у 1912 р. О.М. Петрову вченою радою інституту присуджено ступінь магістра ветеринарних наук. З 1917 р. він почав читати курс «М'ясознавство» при ХВІ, **створив кафедру м'ясознавства** (1927 р.), а потім кафедру ветеринарно-санітарної експертизи (1929, якою завідував до 1941 року. У 1926 р. курс «М'ясознавство» затверджений як самостійна дисципліна. Штат кафедри на спочатку складався з професора – завідувача кафедри О.М. Петрова, асистента В.С. Жерженко і лаборанта А.П. Науменка. Програма курсу ветсанекспертизи на цей час значно розширилася у порівнянні з попередніми роками.

Окрім експертизи м'яса і м'ясопродуктів до програми дисципліни увійшли розділи з експертизи риби і рибних продуктів, молока і молочних продуктів.

Новий період у викладанні цієї дисципліни розпочався з осені 1931 р., коли уряд видав наказ від 29 вересня 1931 р. про реконструкцію м'ясної, рибної і молочної промисловостей. Цей наказ вимагав розширення випуску м'ясних виробів належної товарної і санітарної якості не лише за рахунок забою здорової худоби, але і за рахунок належної технологічної переробки тварин, а також поліпшення умов зберігання і транспортування м'ясних, рибних і молочних продуктів. Окрім лекцій і лабораторних занять, були введені практичні заняття на виробництві (м'ясокомбінаті, рибопереробному заводі і м'ясоконтрольній станції). Навчальна ж література була майже відсутня. Тому завідувач кафедри ветсанекспертизи О.М. Петров в 1932 р. видрукував перший підручник українською і російською мовами «М'ясознавство з основами технології м'ясних продуктів», який тривалий час залишався основним підручником для студентів України.

Перший підручник О.М. Петрова «М'ясознавство з основами технології м'ясних продуктів» (1932 р.)

О.М. Петров був високоерудованим фахівцем у галузі патологічної морфології і ветсанекспертизи. Він *опублікував більше 50 наукових робіт*. Одночасно з цим О.М. Петров надавав велику допомогу іншим навчальним закладам. Так, у Харківському зоотехнічному інституті з 1930 по 1937 р. він читав курс «Технологія продуктів тваринництва», а у Військово-господарчій академії – курс «Технологія і товарознавство харчових продуктів» та керував науковою роботою ад'юнктів. У Харківському інституті торгівлі довгий час читав курс «Товарознавство продуктів тваринництва» і керував науковою роботою аспірантів.

Під керівництвом О.М. Петрова аспірантами, ад'юнктами і молодими науковцями (асистентами) виконано 20 кандидатських дисертацій !!!.

У 1937 р. професорові О.М. Петрову без захисту дисертації вченою радою Харківського ветеринарного інституту було присуджено науковий ступінь доктора ветеринарних наук.

Професор О.М. Петров був організатором у м. Харкові відділення Всесоюзного науково-дослідного інституту м'ясної промисловості, а після його реорганізації брав участь у створенні технологічного факультету Полтавського інституту м'ясної промисловості.

Науково-необхідні роботи з ветсанекспертизи почали з'являтися лише з 1924 р. За період з 1924 по 1950 р. співробітниками курсу ветсанекспертизи (професором О.М. Петровим, доцентами К.В. Калмиковим, І.А. Артюхом, А.Г. Асташевським) опубліковано 121 роботу.

Тематика науково-необхідних робіт кафедри ветсанекспертизи ХВІ охоплювала такі питання, як зміна м'ясопродуктів при різній їх технологічній обробці і зберіганні у звичайних умовах, а також при низьких температурах; зміни морфологічного і фізико-хімічного складу, зміни в м'ясі і органах при різних інфекційних та інвазійних захворюваннях с.-г. тварин, особливо за сальмонельозу.

Співробітники кафедри брали участь в організації в м. Харкові технікуму харчової промисловості та читали там лекції із спеціальних предметів.

З 1943 р. кафедрою ветсанекспертизи завідував професор **Б.А. Васильєв**, а з 1947 р. – **Іван Антонович Артюх** (1908-1955) – кандидат ветеринарних наук, доцент. З 1937 по 1955 рр. І.А. Артюх був директором Українського інституту експериментальної ветеринарії в м. Харкові і за сумісництвом з 1947 р. завідував кафедрою ветеринарно-санітарної експертизи Харківського ветеринарного інституту.

Доцент Артюх І.А.

За час роботи І. А. Артюх опублікував більше 50 наукових робіт. Основні його наукові праці присвячені питанням поліпшення якості м'ясної і молочної продукції, зокрема в умовах тривалого зберігання. Ним розроблено ряд тестів визначення якості м'яса і процесів його псування; розроблено критерії санітарної оцінки м'ясних продуктів при інфекційних та інвазійних захворюваннях, зокрема фінозі, трихінельозі, кокцидіозі. Тривалість зберігання м'ясних і молочних продуктів за враження вірусними та бактеріальними збудниками та способи їх знезараження. Ним розроблено режими пастеризації молока в господарствах неблагополучних з туберкульозу і бруцельозу ВРХ. І.А. Артюх описав лейкоз ВРХ в Україні і запропонував заходи щодо боротьби з цим захворюванням.

Необхідно зазначити, що І.А. Артюх, будучи завідувачем кафедри ветеринарно-санітарної експертизи ХВІ, приклав багато зусиль для відновлення приміщення і оснащення кафедри устаткуванням, оскільки приміщення кафедри були зруйновані, а устаткування та інвентар згоріли під час Великої Вітчизняної війни.

З 1955 р. обов'язки завідувача кафедри виконував **Олександр Григорович Асташевський** (1911-1980) – кандидат ветеринарних наук, доцент.

У 1948 р. захистив кандидатську дисертацію. У вересні 1948 р. переведений на роботу асистентом кафедри ветсанекспертизи ХВІ, а в 1956 р. затверджений доцентом по цій же кафедрі. З 1960 по 1974 р. працював доцентом кафедри технології і ветсанекспертизи ХЗВІ. За час роботи А.Г. Асташевський опублікував 90 наукових робіт з питань пастеризації молока при туберкульозі. Мав урядову нагороду – медаль «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні».

Доцент
Асташевський О.Г.

Пізніше кафедра була об'єднана з кафедрою мікробіології. Об'єднаною кафедрою керував академік **Михайло Васильович Рево** (завідувач кафедри з 1955 по 1960 р.).

Академік М. В. Рево

Професор М.І. Книга

Доцент Н.Т. Літвишко

У 1960 р. курс ветсанекспертизи читався на кафедрі технології продуктів тваринництва ХЗВІ. Кафедрою завідував професор **М.І. Книга** (завідувач кафедри з 1960 по 1965 р.). Кафедра отримала нову назву – технології продуктів тваринництва і ветсанекспертизи.

У 1964 р. курс ветсанекспертизи був об'єднаний з кафедрою паразитології, яка отримала назву кафедри паразитології і ветсанекспертизи. Завідувала кафедрою доцент **Н.Т. Літвишко** з 1965 по 1972 р.

В 1973 р. курс ветсанекспертизи знову був об'єднаний з кафедрою мікробіології і вірусології. Об'єднана кафедра почала називатися кафедрою мікробіології, вірусології і ветсанекспертизи. Завідував нею доктор ветеринарних наук, професор **Георгій Васильович Дунаєв** (з 1972 по 1976 р.).

Професор Г.В. Дунаєв

Доцент М. І. Мосолов

Доцент В. П. Образцов

Основні напрями наукових досліджень співробітників з ветсанекспертизи полягали у дослідженні питань, пов'язаних з підвищенням санітарної якості продуктів тваринного походження, а також у вивченні ентеротоксичних стафілококів, виділених з продуктів тваринництва, і розробці заходів профілактики стафілококових інтоксикацій.

У 1976 р. курс ветсанекспертизи був вдруге об'єднаний з кафедрою технології продуктів тваринництва і кафедра почала називатися кафедрою технології продуктів тваринництва і ветсанекспертизи. Завідував нею кандидат сільськогосподарських наук, доцент **Микола Іванович Мосолов** (з 1976 по 1981 р.).

З 1979 по 1991 р. кафедрою завідував доцент **Василь Петрович Образцов** (1924-1991) – учасник Великої Вітчизняної війни, удостоєний 12 урядових нагород.

Після закінчення аспірантури працював у відділі патології УНДІЕВ, а з листопада 1954 р. був запрошений асистентом по курсу ветсанекспертизи ХВІ. У грудні цього ж року успішно захистив кандидатську дисертацію «Про діагностичне і імунологічне значення реакції гемаглютинації і її затримка при азіатській чумі птахів».

З 1989 по 1991 р. завідував кафедрою технології продуктів тваринництва і ветсанекспертизи ХЗВІ. За час роботи В.П. Образцов опублікував 60 наукових робіт з ветсанекспертизи, імунології, вірусології, мікробіології та судово-ветеринарної експертизи.

В.П. Образцов є одним із засновників вітчизняної судово-ветеринарної експертизи з питань виявлення фальсифікації м'яса і м'ясопродуктів. Він видав монографію «Судебно-ветеринарная экспертиза» (1979 і 1986 р.).

У співавторстві з О. Г. Асташевським ним було видруковано два видання підручника «Основи ветсанекспертизи» (1971р.). Роботи з питань судової ветеринарії опубліковані в довіднику ветеринарного лікаря (1963 і 1976 р.), в книгах «Спеціальна ветсанекспертиза» (1988 р.) «Експертиза якості продуктів» (1993 р.).

З 1992 по 1995 рр. об'єднаною кафедрою технології продуктів тваринництва і ветеринарно-санітарної експертизи завідував доцент Микола Іванович Машкін, а з 1995 р. і до відокремлення кафедри ветсанекспертизи (2006 р.) – професор Прудніков Василь Григорович.

Доцент Машкін М.І.

З 2006 р. кафедра ветеринарно-санітарної експертизи, санітарії і гігієни продукції тваринництва стала самостійним підрозділом ХДЗВА. Першим завідувачем самостійної кафедри був кандидат біологічних наук, доцент Труш А.М.

У 2009 р. кафедра ветеринарно-санітарної експертизи санітарії і гігієни продукції тваринництва перейменована на кафедру ветеринарно-санітарної експертизи та судової ветеринарної медицини, якою до

2021 р. завідував професор І.В. Яценко.

Підручник В.П. Образцова

Тематики наукових досліджень:

1. «Експертиза якості й безпечності та критерії ветеринарно-санітарного оцінювання продуктів забою тварин за збагачення раціону нутріцевтиками» (№ держреєстрації – 01114U004951, 2015–2025 рр.).
2. «Теоретико-правові засади судово-ветеринарної експертизи тварин з ознаками жорстокого поводження з ними» (№ держреєстрації – 0118U004677, 2015–2025 рр.).
3. «Розробка методичних рекомендацій з визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень тварин» (№ держреєстрації 0120U101976).
4. «Розробка навчального посібника «організаційно-правові засади судово-ветеринарної експертизи в Україні», (№ держреєстрації 0120U101975).
5. «Розробка методики судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва» (№ держреєстрації 0121U100296).
6. «Розробка методики судово-ветеринарної експертизи трупів тварин» (№ держреєстрації 0121U100299).
7. «Розробка методики судово-ветеринарного дослідження живої підекспертної тварини» (№ держреєстрації 0122U001918).

2. Проблематика сучасних досліджень, об'єкт та предмет дослідження.

Науково-теоретичне обґрунтування, розробка та впровадження у практику нових видів судових експертиз та експертних спеціальностей продиктоване, перш за все, потребами судочинства. Існуючі та нові види злочинних діянь зумовлюють появу нових об'єктів і завдань експертного дослідження, а, отже, необхідне залучення нових спеціальних знань, новітніх методів і засобів дослідження. Цілком закономірно, що суспільство має реагувати на цю ситуацію впровадженням все більш досконаліх і прогресивних методів та засобів боротьби, і одним з таких засобів є судова експертиза, яка дозволяє на науковій основі із залученням новітніх досягнень науки і техніки високоефективно допомагати викривати злочинні діяння, бути складовою у доведенні винності особи у вчиненні злочину.

Нові види судової експертизи обумовлені специфікою самого об'єкта експертного дослідження, ситуацією, умовами проведення експертизи і питаннями, поставленими на вирішення судовому експерту. Якісно новими експертним завданнями є такі, які раніше не вирішували у межах судової експертизи через специфіку об'єкта (новизни, оригінальності, невідомої раніше природи об'єкта) і (або) відсутність методик їх вирішення, на основі яких можна отримати абсолютно нову інформацію про об'єкт.

Відносно новим класом судової експертизи не лише в Україні, а й у багатьох зарубіжних країнах є судово-ветеринарна експертиза як наукова галузь та галузь практичної діяльності, адже в системі спеціалізованих установ Міністерства юстиції України цей напрям відкрито у 2019 році за ініціативи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», проте вона вже займає важливе місце у

системі експертних досліджень та експертному забезпеченні судочинства. Судово-ветеринарна експертиза привертає до себе увагу, насамперед, тим, що допомагає встановити істину, проникнути у невідоме і таємне, під час розв'язання судово-експертних завдань, пов'язаних із розслідуванням правопорушень щодо тварин, зокрема, жорстокого поводження з ними, браконьєрства, порушення ветеринарних правил, правил тримання та експлуатації тварин, а також правопорушень у ветеринарній діяльності, зокрема, для оцінки своєчасності й повноти проведення діагностичних, лікувальних, профілактичних, протиепізоотичних, санітарно-гігієнічних, карантинних та інших заходів у тваринництві тощо.

Як достатньо молода наукова галузь і сфера практичної судово-експертної діяльності, судово-ветеринарна експертиза є частиною експертології, має власну теоретичну базу. У зв'язку з цим, важливим питанням, яке нині стоїть перед вченими-юристами та судово-ветеринарними експертами є розробка та вдосконалення питань щодо визначення концептуальних засад судово-ветеринарної експертизи в Україні, зокрема теорії, методології та праксеологічних її основ, що є одним із фундаментальних у науці про судову експертизу і в експертній практиці.

Вирішення зазначених проблем має важливе практичне значення, оскільки його відсутність негативно відображається на процесуальних і організаційних моментах практики проведення судово-ветеринарної експертизи, будучи причиною необґрунтованих відмов від її проведення, підміни судової експертизи іншими процесуальними діями, постановки питань, що виходять за межі компетенції судового експерта.

До нині в Україні фактично не розроблялися шляхи організації, проведення та вирішення проблем судово-ветеринарних досліджень. Не дивлячись на певну кількість опублікованих наукових робіт із окресленої проблеми, досі не вироблена її парадигма щодо використання спеціальних знань взагалі та ветеринарних знань зокрема, для ефективного експертного забезпечення правосуддя, то привертають до себе увагу наукові дослідження вчених-юристів, котрі спеціалізуються в галузі наукових знань з кримінального права та процесу, цивільного права і процесу, господарчого права і процесу, адміністративного права і процесу, криміналістики та судової експертизи: О. М. Ключева, Е. Б. Сімакової-Єфремян, Шепітька В. Ю., М. Г. Щербаковського, О. П. Угровецького, А. О. Полянського, Л. М. Деречі, О. О. Свідерського, С. Г. Гаспарян, Н. М. Ткаченко, Ю. Чечіла, Ф. М. О. Джавадова, І. А. Петрової, О. П. Снігерьова, В. Я. Тація, І. В. Пиріга, Юодкайте-Гранскієнс Г., Н. І. Клименка, В. Г. Гончаренка, Л. М. Головченко, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, Г. О. Спіцина, Н. В. Кісіль, О. А. Сизоненко, О. І. Жеребка, А. В. Остропільця, О. О. Олійника, В. М. Бараняка, Т. В. Аверянової, І. Р. Шинкаренка, А. А. Русецького, Є. М. Поповича, В. Д. Берназа, В. Гировича, І. Ф. Літвінової, А. Ткачук, Н. Л. Дроздовича, О. О. Шуміло, В. О. Турської, Н. І. Зубенко, В. В. Александренко, К. В. Катеринчук, І. Коробко, Н. С. Бондаренко, Р. В. Вереша, Д. О. Калмикова, О. В. Лавриновича, а також вчених-лікарів ветеринарної медицини: Г. І.

Коцюмбас, Б. В. Борисевича, Я. К. Сердюкова, М. В. Скрипки, L. A. N. Hernandez, O. P. Luzardo, L. D. Boada, M. A. Gonzalez, M. Z. Pena.

Безумовно як вітчизняні, так і зарубіжні науковці зробили внесок у розвиток та вдосконалення окремих теоретичних положень судової експертології, проте гносеологічного дослідження концептуальних засад судово-ветеринарної експертизи в Україні, та розроблення шляхів їх вирішення на рівні докторської дисертації не проводилося, зокрема не з'ясовано фундаментальних наукових уявлень, не створено загальноновизнаний категорійний апарат, не розроблено методологію і методичні рекомендації, що мали б праксеологічне значення для науковців та практиків у галузі судової експертизи і криміналістики.

Це призводить до довільних, а інколи й помилкових тлумачень та оцінок результатів судово-ветеринарного дослідження підекспертних тварин, гальмує процеси подальшого розвитку та удосконалення судово-ветеринарної експертизи, а, отже, потребує теоретичного переосмислення окреслених проблем, розроблення, систематизації та обґрунтування її концептуальних засад, а також впровадження їх в експертну практику, що і обумовило вибір теми цього дисертаційного дослідження.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі експертного забезпечення правосуддя під час проведення судово-ветеринарних експертних досліджень.

Предмет дослідження становлять теоретико-правові та методологічні засади судово-ветеринарних експертних досліджень.

3. Досвід керівника наукової школи та 5-ти основних виконавців за тематикою сучасних досліджень

3.1. h-індекс та загальна кількість цитувань наукових публікацій керівника згідно БД Scopus або Web of Science (Google Scholar для соціо-гуманітарних наук).

h-індекс – 6

кількість цитувань – 188

3.2. Сумарний h-індекс та загальна кількість цитувань наукових публікацій 5-ти основних виконавців (крім керівника) згідно БД Scopus або Web of Science (Google Scholar для соціо-гуманітарних наук).

Виконавці: Головка Н. П., Кириченко В. М., Абузнайд Карем, Бондаревський М. М.

h-індекс – 5

кількість цитувань – 196

4. Стан попередніх досліджень проблеми і тематики

4.1. Аналіз результатів, що отримані творчим колективом за напрямом, проблемою.

Для усунення прогалин в цьому напрямку експертної діяльності ми, окреслили можливості судово-ветеринарної експертизи як нового виду судових експертиз;

- розробили правила визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю підекспертної тварини, показали, що необхідно виділяти шкоду, заподіяну здоров'ю тварини умисно, відповідно легкого, середнього і тяжкого ступенів та привели їх судово-ветеринарну характеристику, нами визначені й обґрунтовані судово-ветеринарні критерії й ознаки шкоди здоров'ю, небезпечної для життя тварини;

- висвітлено порядок судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини;

- обґрунтовано судово-ветеринарні критерії ушкоджень, що проникають у порожнини тіла тварини;

- надана судово-ветеринарна характеристика ознак шкоди, заподіяної здоров'ю тварини середньої тяжкості та легкого ступеня;

- доведено, що окремі переломи, переломовивихи, вивихи та підвивихи окремих кісток скелета тварин необхідно кваліфікувати як тяжкі тілесні ушкодження.

- розроблені й підготовлені до друку у наукових виданнях питання, що стосуються судово-ветеринарних критеріїв шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, що належить до тяжкого ступеня за наслідками; судово-ветеринарних критеріїв ушкодження екстер'єру тварини; особливостей структури висновку судово-ветеринарного експерта за результатами дослідження живої підекспертної тварини;

- розробляється методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва.

- обґрунтована необхідність включення до наслідків жорстокого поводження з твариною такої категорії як шкода, заподіяна здоров'ю тварини у вигляді тяжких тілесних ушкоджень, середньої тяжкості і легкого ступеня, а у зв'язку з цим і необхідність диференціювати покарання за ці протиправні діяння. Це зумовлено тим, що ст. 299 КК України захищає моральні засади суспільства в частині ставлення до тварин, моральні принципи, цінності, що істотно склалися в суспільстві, а із переліку ознак шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, різного ступеня тяжкості, випливає, що вони можуть бути заподіяні тварині шляхом спричинення ушкоджень тіла, в результаті особливої жорстокості, безжалісного, цинічного і не милосердного ставлення до них, а, отже, створюють загрозу для суспільної моральності.

- нами готується до видання посібник «Практика судово-ветеринарної експертизи з визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини», котрий буде корисний для практиків судово-ветеринарних експертів, слідчих, дізнавачів, суддів, викладачів і студентів;

- правила визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю підекспертної тварини, у т. ч. на трупах тварин;

– доведено, що необхідно виділяти шкоду, заподіяну здоров'ю тварини, відповідно легкого, середнього та важкого ступенів, і привели їхню судово-ветеринарну характеристику;

– деталізовано критерії опису та оцінки стану ділянок тіла і органів трупів тварин за результатами судово-ветеринарного розтину;

– розроблено порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупів тварин та передачі їх для лабораторного дослідження;

– аргументовані цитоморфологічні критерії та експресні методики для встановлення давності настання смерті собак та котів у ранній постмортальний період;

– пророблена інформаційно-експертна система «Судово-ветеринарна секція», яка автоматизує та нівелює припущення помилок на всіх етапах експертизи, а в результаті автоматизації операцій та оформлення результатів у вигляді тестових файлів-блоків, скорочує термін проведення експертного дослідження; вперше розроблена методика огляду трупа тварини на місці події або на місці його виявлення;

– сформульовано особливості структури укладання висновку судово-ветеринарного експерта за результатами судово-ветеринарного дослідження трупів ссавців та птиці.

Крім того, нами підготовлено до друку навчальні посібники «Судово-ветеринарна танатологія», «Практика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин», до яких увійшли власні судово-експертні надбання у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (м. Харків), а також у Бюро судово-ветеринарних досліджень Інституту ветеринарної медицини Державного біотехнологічного університету.

Науково-теоретичні розробки апробуються і реалізуються нами на практиці під час проведення судово-ветеринарних експертиз живих підекспертних тварин, кількість яких стрімко збільшується.

У сфері судової експертизи харчових продуктів окреслені і запатентовані методики дослідження безпечності та якості об'єктів судової експертизи харчових продуктів, окреслили засоби і способи їх ідентифікації, розробили нові та удосконалили класичні способи виявлення їх фальсифікації та дефектності, зокрема щодо:

– ідентифікації м'ясного фаршу, виробленого з м'яса хворих тварин;

– визначення вологостримуючої здатності м'яса;

– гістохімічного визначення глікогену в м'ясі забійних тварин за мікроскопічного дослідження;

– гістохімічного визначення жирних кислот в м'ясі та м'ясопродуктах за мікроскопічного дослідження;

– гістохімічного визначення нейтральних ліпідів у м'ясі забійних тварин, птиці та м'ясопродуктах;

– гістохімічного визначення кислих мукополісахаридів в тканинах тварин за мікроскопічного дослідження;

- визначення фальсифікації м'яса забійних тварин за обробки розчином хлору;
- мікроскопічного виявлення бактерій у м'ясі забійних тварин та м'ясопродуктах;
- безпечності м'яса забійних тварин за їх фальсифікації при зберіганні й реалізації;
- визначення фальсифікації м'яса забійних тварин в аспекті судово-ветеринарної експертизи;
- визначення фальсифікації м'ясного фаршу крохмалем та борошном;
- мікроструктурного визначення бактерій у м'ясі забійних тварин та м'ясопродуктах;
- визначення фальсифікації м'ясних фаршів крохмалем мікроскопічним методом;
- визначення видової належності м'ясних фаршів за інтенсивністю кольору фотометричним методом;
- визначення інтенсивності кольору водної витяжки харчових добавок фотометричним методом;
- визначення інтенсивності кольору витяжки м'ясних фаршів фотометричним методом;
- визначення ступеня свіжості м'ясних фаршів фотометричним методом;
- визначення видової належності м'ясних фаршів за інтенсивністю кольору фотометричним методом;
- визначення ступеня свіжості м'ясних фаршів фотометричним методом;
- визначення фальсифікації молока рослинними оліями;
- експрес-виявлення обробки м'яса дезінфікуючими засобами під час зберігання та реалізації;
- визначення фальсифікації м'яса забійних тварин за обробки розчином гідрокарбонату натрію із застосуванням хромового темно-синього;
- визначення фальсифікації м'яса забійних тварин за обробки лужними дезінфікуючими засобами із застосуванням хромового темно-синього;
- визначення фальсифікації м'яса забійних тварин за обробки лужними мийними засобами із застосуванням бромкрезолового зеленого;
- визначення ступеня свіжості м'яса равликів бактеріоскопічним методом, а також реакцією з міді сульфатом, за вмістом аміаку та солей амонію, фотометричним методом, формольною реакцією;
- визначення ферменту редуктази у м'ясі равликів;
- визначення масової частки натрію хлориду в м'ясі равликів;
- визначення ступеня свіжості жиру тваринного походження з реактивом Неслера, а також за вмістом альдегідів.

4.2. Порівняння з результатами, що отримані іншими вітчизняними та закордонними вченими.

У світовій ветеринарній практиці *нами вперше розроблені* правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварин, а також вперше започатковане і розвивається вчення про каліцтво тварин. Це пояснюється тим, що диспозиція частини 1 статті 299 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, у тому числі й за заподіяння їм тілесних ушкоджень у вигляді каліцтва. Проте нормативно-правові акти та джерела наукової літератури не містять визначення поняття каліцтва тварин та процедури його встановлення.

Дослідженням зарубіжних наукових видань встановлено, що судово-ветеринарна експертиза як наука, навчальна дисципліна і галузь практичної діяльності досить активно розвивається у всіх країнах світу, проте такі судові експертизи проводяться на базі закладів вищої освіти або наукових установ, тоді, коли в Україні організація їх проведення здійснюється, в основному, у спеціалізованих державних експертних установах Міністерства юстиції України (нині це лише Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків).

Досвід зарубіжних наукових шкіл із судово-ветеринарної експертизи, що у них також розвивається різні напрями зазначеної експертизи, зокрема, щодо розроблення алгоритмів судово-ветеринарного дослідження тварин, постраждалих від жорстокого поводження, а також трупів тварин, смерть яких настала від насильницької смерті, що впливає із, наприклад, таких наукових публікацій:

– Parry N. M. A., Stoll A. The rise of veterinary forensics. *Forensic Sci Int.* 2020. 306:110069. DOI: 10.1016/j.forsciint.2019.110069. *Розквіт ветеринарної криміналістики.*

– Listos P., Gryzinska M., Kowalczyk M. Analysis of cases of forensic veterinary opinions produced in a research and teaching unit. *Journal of forensic and legal medicine.* 2015. 36. 84—89. DOI: 10.1016/j.jflm.2015.08.002. *Аналіз випадків судово-ветеринарних висновків, підготовлених у науково-педагогічному відділенні.*

– Ottinger T., Rasmusson B., Segerstad C. H. A. Merck M. Goot F. V. D. Olsen L., Gavier-Widen D. Forensic veterinary pathology, today's situation and perspectives. *Veterinary record.* 2014. 175 (18). DOI: 10.1136/vr.102306. *Судово-ветеринарна патологія, сьогоденний стан та перспективи.*

Byard R. W., & Boardman W.. The potential role of forensic pathologists in veterinary forensic medicine. *Forensic science medicine and pathology.* (2011. 7 (3). 231-232. DOI: 10.1007/s12024-011-9241-x. *Можлива роль судових патологоанатомів у ветеринарній судовій медицині.*

– Rebollada-Merino A., Barcena C., Mayoral-Alegre F. J., Garcia-Real I., Dominguez L., & Rodriguez-Bertos A. (2020). Forensic cases of suspected dog and cat abuse in the Community of Madrid (Spain), 2014-2019. *Forensic science*

international. 316. DOI: 10.1016/j.forsciint.2020.110522. *Судово-медичні розслідування передбачуваного жорстокого поводження з собаками та кішками у Мадридському співтоваристві (Іспанія), 2014-2019 рр.*

– Cooper J. E., & Cooper M. E. Future trends in forensic veterinary medicine. *Seminars in avian and exotic pet medicine*. 1998. 210-217. [https://doi.org/10.1016/S1055-937X\(98\)80066-2](https://doi.org/10.1016/S1055-937X(98)80066-2). *Майбутні тенденції судової ветеринарії.*

– Arkow P. Recognizing and responding to cases of suspected animal cruelty, abuse, and neglect: what the veterinarian needs to know. *Veterinary medicine-research and reports*. 2015. 6. 349-359. DOI: 10.2147/VMRR.S87198. *Розпізнавання та реагування на випадки підозри у жорстокому поводженні з тваринами, жорстокому поводженні та зневазі: що потрібно знати ветеринару.*

– Byard R. W., Gilbert J. D., & Kemper C. M. (). Dolphin deaths: forensic investigations. *Medical journal of Australia*. 2001. 175 (11-12). 623-624. DOI: 10.5694/j.1326-5377.2001.tb143752.x. *Смерть дельфінів: судово-медичні розслідування.*

– Forbes N. A. Clinical examination of the Avian forensic case. *Seminars in avian and exotic pet medicine*. 1998. 7 (4). 193-200. DOI: 10.1016/S1055-937X(98)80064-9. *Клінічна експертиза судової справи про птахів.*

Millins C., Howie F., Everitt C., Shand M., Lamm C. Analysis of suspected wildlife crimes submitted for forensic examinations in Scotland. *Forensic science medicine and pathology*. 2014. 10 (3). 357-362. DOI: 10.1007/s12024-014-9568-1. *Аналіз ймовірних злочинів проти дикої природи, представлених на судово-медичну експертизу в Шотландії.*

– Cooper J. E., Margaret M. E. Forensic veterinary medicine: a rapidly evolving discipline. *Forensic science medicine and pathology*. 2008. 4. 2. 75-82. DOI: 10.1007/s12024-008-9036-x. *Судово-ветеринарна медицина: дисципліна, що швидко розвивається.*

– de Siqueira, A., Cuevas, S. E.C. Salvagni, F. A., Maiorka, P. C. Forensic Veterinary Pathology: Sharp Injuries in Animals. *Veterinary pathology*. 2016. 53. 5. 979-987. DOI: 10.1177/0300985816655850. *Судово-ветеринарна патологія: гострі травми тварин.*

– Bradley-Siemens N., Brower A.I. Veterinary Forensics: Firearms and Investigation of Projectile Injury. *Veterinary pathology*. 2016. 53. 5. 988-1000. DOI: 10.1177/0300985816653170. *Ветеринарна експертиза: вогнепальна зброя та розслідування травм снарядів.*

– Benetato M. A., Reisman R., McCobb, E. The veterinarian's role in animal cruelty cases. *Javma-journal of the american veterinary medical association*. 2011. 238 (1). 31-34. DOI: 10.2460/javma.238.1.31. *Роль ветеринара у разі жорстокого поводження з тваринами.*

– Wobeser G. Forensic (medico-legal) necropsy of wildlife. *Journal of wildlife diseases*. 1996. 32. 2. 240-249. DOI: 10.7589/0090-3558-32.2.240. *Судово-медична (судово-медична) розтин тваринного світу.*

Наша наукова школа співпрацює із вітчизняними вченими у сфері судово-ветеринарної експертизи: Б. В. Борисевичем – доктором

ветеринарних наук, професором Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидатом ветеринарних наук, доцентом Я. К. Сердюковим тогож ЗВО; професором Одеського державного аграрного університету М. В. Скрипкою; професором Сумського державного аграрного університету Г. А. Зоном; професором Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького Г.І. Коцюмбас; доктором ветеринарних наук, доцентом, завідувачкою кафедри Білоцерківського державного аграрного університету Н. М. Богатко. Результатом співпраці є опубліковані спільні наукові роботи та підготовлені навчальні посібники, зокрема:

1. Яценко І. В., Скрипка М. В., Коцюмбас Г. І., Сердюков Я. К. Організаційні та процесуальні основи судово-ветеринарної експертизи в Україні: *Навчальний посібник*. Харків: РВВ Харківської державної зооветеринарної академії, 2015. Вид. 2. 112 с.

2. Сердюков Я.К., Яценко І.В., Богатко Н.М. Судово-ветеринарна експертиза пошкоджень, що виникають внаслідок дії на організм тварин патогенних фізичних чинників: *Методичні вказівки*. Київ: ЦП «Компринт», 2015. 51 с

3. Сердюков Я. К., Яценко І. В., Богатко Н. М. Судово-ветеринарна експертиза у випадках асфіксії : *Методичні вказівки* Київ: Друк. «ЦП «Компринт». 42 с.

4. Сердюков Я. К., Гаркуша С. Є., Яценко І. В., Богатко Н. М. Судово-ветеринарна танатологія. Київ, 2017. 75 с.

5. Скрипка М. В., Яценко І. В., Колич Н. Б. Основи судової ветеринарії: навчальний посібник. Полтава 2014. 235 с.

6. Богатко Н. М., Мазур Т. Г., Богатко Л. М., Яценко І. В., Дудус Т. В., Савчук Г. В., Богатко Д. Л. Безпечність та якість меду та апіпродуктів. Монографія. Біла Церква, 2020. 144 с.

5. Науковий доробок творчого колективу за напрямом досліджень

5.1. Статті у журналах, що входять до наукометричних баз даних WoS та/або Scopus з індексом SNIP > 0,4 (або для соціо-гуманітарних наук з індексом SNIP > 0).

5.2. Статті, що входять до наукометричних баз даних WoS та/або Scopus, які не ввійшли до п.5.1 (або Index Copernicus для соціо-гуманітарних наук):

1. Yatsenko I.V., Tkachuk S.A., Busol L.V. Bondarevsky M.M., Zabarna I.V., Biben I.A. X-ray densitometric indices of proximal phalanx, medial phalanx and ungular pelvic limb bones as criteria for age diagnosis of cattle in forensic veterinary expertise Regulatory Mechanisms in Biosystems. 2019. 10 (2), 197–202. [Web of Science](#).

2. Rodionova K. O., Nigmatova O. S., Khimych M. S., Steshenko V. M., Broshkov M., M., Paliy A. P., Yatsenko I. V., Palii A. P. Comparative and legal analysis of the legislation of Ukraine and the European Union in the field of organic production of livestock. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2020. 10(6), Pp. 280–290, DOI: 10.15421/2020_294. **Web of Science**.

3. Yevstafieva V., Melnychuk V., Bakhur T., Nagorna L., Nikiforova O., Yatsenko I., Reshetylo O. Species-specific features of *aonchoteca bursata* and *baruscapillaria obsignata* (nematoda, capillariidae), infecting domestic chickens (*Gallus gallus dom.*) *Bulgarian Journal of Veterinary Medicine*, 2020. DOI: 10.15547/bjvm.2384. **Scopus**.

4. Rodionova K., Steshenko V., Yatsenko I. Approximating Ukraine's laws to those of the European Union concerning meat and meat products cold chain. *Journal of Advanced Research in Law and Economic*. [S.l.]. V. 9, № 3. Pp. 978–992, june 2020. ISSN 2068–696X. Available at: <<https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/5184>>. DOI: [https://doi.org/10.14505/jarle.v11.3\(49\).34](https://doi.org/10.14505/jarle.v11.3(49).34). **Scopus**.

5. Rodionova K. O., Paliy A. P., Palii A. P., Yatsenko I.V., Fotina T. I., Bogatko N. M., Mohutova V. F., Nalyvayko L. I., Ivleva O. V., Odyntsova T. A. Effect of ultraviolet irradiation on beef carcass yield. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2020. 10(2), Pp. 410–415, DOI: 10.15421/2020_118. **Web of Science**.

6. Yatsenko I.V., Zapara S. I., Zon G. A., Ivanovskaya L. B., Klochko A. M. Animal Rights and Protection against Cruelty in Ukraine. *Journal of Environmental Management and Tourism*, [S.l.]. V. 11. № 1. Pp. 91–103, apr. 2020. ISSN 2068–7729. [https://doi.org/10.14505//jemt.11.1\(41\).11](https://doi.org/10.14505//jemt.11.1(41).11). **Scopus**

7. Zapara S.I., Fotina H.A., Klochko A.M., Fotina T.I., Yatsenko I.V. Revisiting legal understanding of wild life as a sustainable value (the case of Ukraine). *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2019. V. 10. № 1. Pp. 14–21. DOI: [https://doi.org/10.14505//jemt.v10.1\(33\).02](https://doi.org/10.14505//jemt.v10.1(33).02). **Scopus**.

8. Berezenko K.S., Palii A.P., Chuhaiev S.V., Shkromada O.I., Yatsenko I.V. The influence of environmental factors on the structure and formation of inflorescences of the representatives of the genera *Matthiola* W.T. Aiton, *Hesperis* L., *Lunaria* L. and *Lobularia* Desv. of the Brassicaceae Burnett family under conditions of natural and artificial biocenoses. *Ukrainian Journal of Ecology*, 2019. 9 (1). Pp. 144–152. **Web of Science**.

9. Yevstafieva V.A., Stybel V.V., Melnychuk V.V., Prijma O.B., Yatsenko I.V., Antipov A.A., Bakhur T.I., Goncharenko V.P., Pidborska R.V., Shahanenko V.S., Dzhmil V.I. Morphological and biological characteristics of *amidostomum anseris* (nematoda, amidostomatidae) from *anser anser domesticus*. *Vestnik Zoologii*. 2019. 53 (1). Pp. 65–74. **Web of Science**.

5.3. Патенти України або інших країн на винахід або промисловий зразок (всього близько 50):

1. Яценко І. В., Молочко А. Ю., Богатко Н. М., Богатко А. Ф., Цивірко І. Л. Спосіб виявлення фальсифікації меду натрію гідрокарбонатом із

застосуванням бромтимолового синього патент 148343 України, МПК G01N 33/02 (2006.01). № u 2021 01087; заявл. 04.03.2021; опубл. 28.07.2021, Бюл. № 30. 4 с.

2. Лоцкін І. М., Богатко Н. М., Яценко І. В., Богатко А. Ф. Спосіб виявлення фальсифікації меду натрію гідрокарбонатом із застосуванням бромкрезолового зеленого патент № 148885. України, МПК G01N 33/02 (2006.01). № u 2021 00993; заявл. 01.03.2021; опубл. 29.09.2021, Бюл. № 39. 4 с.

3. Лоцкін І. М., Богатко А. Ф., Яценко І. В., Богатко Н. М. Спосіб виявлення фальсифікації меду натрію гідрокарбонатом із застосуванням розолової кислоти патент 148957 України, МПК G01N 33/02 (2006.01). № u 2021 01084; заявл. 04.03.2021; опубл. 05.10.2021, Бюл. № 40. 4 с.

4. Лоцкін І. М., Богатко А. Ф., Яценко І. В., Богатко Н. М. Спосіб визначення ступеня свіжості риби бактеріоскопічним методом патент № 148888. України, МПК G01N 33/12 (2006.01) G01N 1/28 (2006.01) G01N 1/30 (2006.01) № u 2021 01334; заявл. 17.03.2021; опубл. 29.09.2021, Бюл. № 39. 4 с.

5. Богатко Н.М., Фотіна Т.І., Яценко І.В. Спосіб визначення фальсифікації м'яса забійних тварин за обробки розчином гідрокарбонату натрію із застосуванням хромового темно-синього: патент № 132813; заявлено 10.10.2018; опубліковано 11.03.2019, Бюл. № 5.

6. Богатко Н.М., Фотіна Т.І., Яценко І.В. Спосіб визначення фальсифікації м'яса забійних тварин за обробки лужними дезінфікуючими засобами із застосуванням хромового темно-синього: патент № 132814; заявлено 10.10.2018; опубліковано 11.03.2019, Бюл. № 5.

7. Богатко Н.М., Фотіна Т.І., Яценко І.В. Спосіб визначення фальсифікації м'яса забійних тварин за обробки лужними мийними засобами із застосуванням бромкрезолового зеленого: патент № 132815; заявлено 10.10.2018; опубліковано 11.03.2019, Бюл. № 5.

8. Забарна І.В., Богатко Н.М., Яценко І.В. Спосіб визначення ступеня свіжості м'яса равликів бактеріоскопічним методом: патент № 135100; заявлено 31.01.2019; опубліковано 10.06.2019, Бюл. № 11.

9. Забарна І.В., Богатко Н.М., Яценко І.В. Спосіб визначення ступеня свіжості м'яса равликів реакцією з міді сульфатом: патент № 135102; заявлено 31.01.2019; опубліковано 10.06.2019, Бюл. № 11.

10. Богатко Н.М., Фотіна Т.І., Савчук Г.В., Яценко І.В., Богатко Л.М. Спосіб визначення ступеня свіжості жиру тваринного походження за вмістом альдегідів: патент № 135718; заявлено 18.02.2019; опубліковано 10.07.2019, Бюл. № 13.

11. Родіонова К.О., Палій А.П., Яценко І.В. Спосіб зберігання охолоджених м'ясних туш: патент № 141140; заявлено 22.07.2019; опубліковано 25.03.2020, Бюл. № 6.

12. Богатко Н.М., Фотіна Т.І., Яценко І.В., Богатко Л.М., Сахнюк Н.І. Спосіб визначення ступеня свіжості жиру тваринного походження

експресним методом з реактивом Неслера: патент № 135716; заявлено 18.02.2019; опубліковано 10.07.2019, Бюл. № 13.

13. Богатко Н.М., Фотіна Т.І., Яценко І.В., Богатко Л.М., Сахнюк Н.І. Спосіб визначення ступеня свіжості жиру тваринного походження експресним методом з реактивом Неслера. Деклараційний патент України на корисну модель № 135716; заявлено 18.02.2019; опубліковано 10.07.2019, Бюл. № 13.

14. Спосіб визначення ступеня свіжості жиру тваринного походження за вмістом альдегідів. Деклараційний патент України на корисну модель № 135718; заявлено 18.02.2019; опубліковано 10.07.2019, Бюл. № 13. Богатко Н.М., Фотіна Т.І., Савчук Г.В., Яценко І.В., Богатко Л.М.

15. Богатко Н.М., Фотіна Т.І., Савчук Г.В., Яценко І.В., Богатко Л.М. Спосіб визначення ступеня свіжості жиру тваринного походження. Деклараційний патент України на корисну модель № 135719; заявлено 18.02.2019; опубліковано 10.07.2019, Бюл. № 13.

Свідоцтво про реєстрацію авторського права:

1. Яценко І.В., Коломоець Д.К. Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень тварин, постраждалих від жорстокого поводження. *Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір* № 94868. 2019.

2. Яценко І.В., Коломоець Д.К. Обґрунтування питань, що ставляться в ухвалі суду та постанові слідчого при призначенні судово-ветеринарної експертизи трупа тварини з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження. *Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір* № 94869. 2019.

3. Яценко І. В., Казанцев Р. Г. Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин *Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір* № 115311, заявка № с202203556 від 10.08.2022 р., дата реєстрації 14.10.2022.

4. Яценко І. В., Казанцев Р. Г. Порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень: Методичні рекомендації *Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір* № 115310, заявка № с202203555 від 10.08.2022 р., дата реєстрації 14.10.2022.

5. Яценко І. В., Казанцев Р.Г. Інформаційно-експертна система «Судово–ветеринарна секція» *Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір* № 112129; заявка від 17.12.2021 р. № с20219125; реєстрація 23.02.2022 р.

6. Яценко І. В. Спосіб проведення судово-ветеринарної експертизи живої тварини з укладання висновку судового експерта *Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір* № 110514. 2021.

7. Яценко І. В., Казанцев Р.Г. Методика огляду трупа тварини на місці події чи на місці його виявлення. *Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір* № 102238. 2021.

8. Яценко І. В., Родіонова К. О. Порядок судово–ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини. *Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір* № 102238. 2021.

9. Родіонова К.О., Яценко І.В., Стешенко В.М. Правове регулювання холодового ланцюга у м'ясопереробній промисловості Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 95594. 2020.

5.4. Статті у журналах, що входять до переліку фахових видань України.

1. Яценко І. В., Забарна І. В., Богатко Н. М., Родіонова К. О., Бусол Л. В., Богатирьова А. М., Ткачук С.А., Бородін Ю. М. Визначення ступеня свіжості м'яса равликів за вмістом ферменту редуктази. Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування. № 6. С. 123–129. DOI:10.31890/vtpp.2020.06.22.

2. Tkachuk S. A., Zbigniew Sobek, **Yatsenko I. V.**, Tkachyk L. V., Savchuk L. V. Meat quality under use of natural feed additives in young pig feeding. Ukrainian Journal of Veterinary Sciences. Vol. 12, № 2, 2021. P. 15–25. DOI : 10.31548/ujvs2021.02.002.

3. Яценко І. В., Лоцкін І. М., Богатко Н. М., Євстаф'єва В. О., Мазанна М. Г., Дегтярьов М. О. Виявлення фальсифікації меду домішкою натрію гідрокарбонату із застосуванням індикатора бромтимолового синього. Theoretical and Applied Veterinary Medicine. 2021. 9 (3). С. 135–139.

4. Myagka K. S., Tkachuk S. A., **Yatsenko I. V.**, Rodionova K. O., ostiuk1 M. V., Liniychuk1 N. V., Lyasota V. P., Zhylina V. M., Tsivirko I. L., Savchuk L. V. Validation of the quantitative determination method of spectinomycin in muscle samples by the immunoenzyme analysis method. Ukrainian Journal of Ecology. 2021. 11(7). Pp. 33–38. DOI: 10.15421/2021_239.

5. Яценко І. В., Казанцев Р. Г. Особливості структури висновку судово-ветеринарного експерта за результатами дослідження трупа птиці Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія: Ветеринарні науки. 2021. 23 (103). С. 61–78. DOI: 10.32718/nvlvet10310.

6. Яценко І. В. Стадії експертного дослідження та їх застосування у судово-ветеринарній експертизі трупів тварин Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». 2022. Вип. 1 (26). С. 54–78. DOI: 10.32353/khrife.1.2022.04.

7. Казанцев Р. Г., Яценко І. В. Судово-ветеринарна діагностика смертельного отруєння собак антикоагулянтним родентицидом – бромадіолоном. Науковий вісник ветеринарної медицини. 2022. № 1 . С. 120–136. DOI:10.33245/2310-4902-2022-1-1-120-136.

8. Яценко І. В. Предмет судово-ветеринарної експертизи та його значення в теорії і практиці судової експертизи Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія Право. 2022. Вип. 73, ч. 2. С. 154–173. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.55>.

9. Яценко І. В. Каліцтво тварин як предмет судово-ветеринарної експертизи. Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral. 2022, Is. 102–103. Pp. 71–86. DOI: 10.37000/abbsl.2022.102.13.

10. Ткачук С. А., Яценко І. В., Сердюков Я. К., Ткачик Л. В., Кравченко А. І. Мікроскопічна будова печінки свиней за застосування у годівлі натуральних кормових добавок LG-MAX і Сел-Плекс. Наукові доповіді НУБіП України. 4 (92). 2021. DOI: <https://doi.org/dopovidi2021.04.012>.

11. Яценко І., Сімакова-Єфремян Е., Дереча Л. Методи судової експертизи та їх застосування у судово-ветеринарних дослідженнях Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». 2021. 2 (24). С. 52–76. DOI: [10.32353/khrife.2.2021.04](https://doi.org/10.32353/khrife.2.2021.04).

12. Яценко І. В., Дереча Л. М. Можливості судово-ветеринарної експертизи як нового виду судових експертиз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: Збірник наукових праць*. Харків: «Право», 2019. Випуск 19. 550-567. doi: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.044>.

13. Яценко І. В., Жиліна В. М. Порядок судово-ветеринарного встановлення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. Серія: Ветеринарні науки. 2020. 22 (99). 182–192. doi: [10.32718/nvlvet9928](https://doi.org/10.32718/nvlvet9928).

14. Яценко І. В., Приходько І. Судово-ветеринарні ознаки шкоди здоров'ю, небезпечної для життя тварини. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування: науково-практичний журнал*. 2019. № 5. С. 239-245. DOI: [10.31890/vtvp.2020.05.42](https://doi.org/10.31890/vtvp.2020.05.42).

15. Яценко І. В., Запара С. І., Захар'єв А. В., Скрипка М. В., Сердюков Я. К. Судово-експертні випадки дослідження трупів тварин з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження. *Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини: Збірник наукових праць Харківської державної зооветеринарної академії*. Харків, 2018. Випуск 36, ч. 2. С. 130-138.

16. Яценко І. В., Коломоєць Д.К. Обґрунтування питань, що ставляться в ухвалі суду та постанові слідчого при призначенні судово-ветеринарної експертизи трупа тварини з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування: науково-практичний журнал*. 2019. № 4. С. 184-197. doi: [10.31890/vtvp.2019.04.34](https://doi.org/10.31890/vtvp.2019.04.34).

17. Яценко І. В., Дереча Л. М. Особливості структури висновку судово-ветеринарного експерта за результатами дослідження трупа тварини з ознаками насильницької смерті. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків: Право, 2020. Вип. 21. С. 615-639. <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020.44>.

5.5. Статті у закордонних журналах, що не увійшли до пп. 5.1-5.2, а також англomовні тези доповідей у матеріалах міжнародних конференцій

1. Парилівський О. І., Яценко І. В., Богатирьова А. М. Судово-ветеринарна характеристика ознак шкоди, заподіяної здоров'ю тварини середньої тяжкості. *German International Journal of Modern Science*. 2021. № 4. С. 70-75. DOI: [10.24412/2701-8377-2021-4-1-70-75](https://doi.org/10.24412/2701-8377-2021-4-1-70-75) (Німеччина).

2. Кириченко В. М., **Яценко І. В.**, Бусол Л. В., Бінкевич В. Я., Сердюков Я. К. Мікроскопічна будова органів курчат-бройлерів за збагачення раціону комплексом наномікроелементів (Zn, Cu, Ag, Co, He, Mg). *Science Review. Journal.* 2020. 3(30). Pp. 19–27. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr. (Польща).

3. Лоцкін І. М., **Яценко І. В.**, Богатирьова А. М. Правове регулювання контролю забруднюючих речовин в харчових продуктах згідно вимог ЄС під час імпорту на територію України *Polish journal of science.* 2021. № 35. С. 61–66 (Польща).

5.6. Монографії (розділи монографій від 3 др. арк.), що опубліковані у закордонних виданнях офіційними мовами Європейського Союзу.

1. Яценко І. В. Forensic veterinary characteristics of fractures, fracture dislocations, dislocations and subluxations of the bones in the animal skeletons qualified as severe injuries Priority areas for development of scientific research: domestic and foreign experience. Collective monograph. Riga, Latvia. 2021. 225–255. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-049-0-42>.

2. Яценко І. В., Кириченко В. М., Бусол Л. В. Якість і безпечність продуктів забою курчат-бройлерів за збагачення раціону комплексом наномікроелементів Монографія. Харків : Золоті сторінки. 2021. 206 с.

3. Blikhar Mariia, Yatsenko Ivan, Kliuiev Oleksandr, erecha Larysa, Simakova-Efremian Ella, Ostropilets Vasyl та ін. Theoretical foundations of Jurisprudence Collective monograph. Теоретичні основи юриспруденція. Колективна монографія. International Science Group. – Boston: Primedia eLaunch, 2020. 179 p. Available at : DOI:10.46299/isg.2020.MONO.LEGAL.II.

4. Запека І. Є., Скрипка М. В., Яценко І. В., Панікар І. І. Патоморфологічна характеристика ешерихіозів свиней за надлишку в кормах Купруму, Форуму, Кобальту, в аспекті судово-ветеринарної експертизи: Монографія. Харків: Стиль Издат, 2020.

5. Богатко Н. М., Мазур Т. Г., Богатко Л. М., Яценко І. В., Дудус Т. В., Савчук Г. В., Богатко Д. Л. Безпечність та якість меду та апіпродуктів. Монографія. Біла Церква, 2020. 144 с.

6. Яценко І.В., Головка Н.П., Богатко Н.М. Безпечність і якість продуктів забою курчат-бройлерів за збагачення раціону цитратом наномолібдену та кормовою добавкою «Пробікс»: Монографія. ФОП Бровін О.В., 2017. 205 с.

7. Яценко І.В., Абузнайд Карем Р.С., Авер'янова Л.О., Гетманець О.М. Судово-ветеринарні критерії визначення віку і статі великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності за морфологічними особливостями носомозкового відділу черепа: Монографія. Харків: ФОП Бровін, 2017. 218 с.

8. Яценко І.В., Бондаревський М.М. Структурні особливості кісток плесна і тазової кінцівки великої рогатої худоби молочного напрямку

продуктивності в аспекті судової ветеринарної експертизи: Монографія. Харків: Стиль-Іздат, 2012.

9. Яценко І.В., Гаврилін П.М., Бондаревський М.М. Судово-ветеринарне значення структурних параметрів скелета ссавців для визначення видової належності біологічного матеріалу: Монографія. Харків: Стиль-Іздат, 2012.

5.6. Монографії, що опубліковані мовами, які не відносяться до мов Європейського Союзу.

5.7. Захищені дисертації кандидата наук (доктора філософії) та доктора наук.

1) Яценко І. В. Структурні параметри скелета ссавців як об'єкти судово-ветеринарної експертизи при визначенні видової належності біологічного матеріалу (2009).

2) Кам'янський В. В. «Морфологічні параметри кісток п'ястка та пальців кисті при визначенні віку великої рогатої худоби» (2011).

3) Бондаревський М. М. «Морфологічні особливості кісток плесна і пальців тазової кінцівки як критерії визначення віку великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності» (2012).

4) Головка Н. П. «Ветеринарно-санітарна експертиза продуктів забою курчат-бройлерів за збагачення раціону цитратом наномолібдену та кормовою добавкою «Пробікс» (2016).

5) Карем Р. С. Абузнайд «Судово-ветеринарні критерії визначення віку і статі великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності за морфологічними особливостями носомозкового відділу черепа» (2016).

6) Запека І. Є. «Патоморфологічні особливості ешеріхіозів свиней за надлишку в кормах купруму, феруму, кобальту» (2018).

7) Кириченко В. М. «Ветеринарно-санітарна експертиза продуктів забою курчат-бройлерів за збагачення раціону комплексом наномікроелементів» (2020).

Керівник наукової школи нині веде підготовку **4-х аспірантів**, а також 1 докторантки:

1) Парилівський О.І. «Судово-ветеринарне визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини».

2) Лоцкін І.М. «Здійснення заходів офіційного контролю продуктів тваринного походження під час імпорту на митну територію України» (контракт).

3) Казанцев Р. Г.: «Судово-ветеринарна експертиза трупів тварин за їх різних станів та залежно від категорії, роду і виду смерті» (контракт).

4) Козачок В. В. «Судово-ветеринарна діагностика та оцінка тілесних ушкоджень собак і котів, заподіяних гострими предметами» (контракт).

5.8. Індивідуальні гранти (стипендії), наукові стажування за кордоном, що фінансувалися за рахунок державного бюджету України та/або закордонними організаціями (загальна кількість і обсяг фінансування).

5.9. Загальноуніверситетські наукові гранти, що фінансувалися закордонними організаціями (загальна кількість і обсяг фінансування).

5.10. Виконана госпдоговірна та грантова тематика у рамках заявленого наукового напрямку (загальна кількість і обсяг фінансування).

Вперше в Україні при Харківській державній зооветеринарній академії у 2014 році було відкрите **Бюро судово-ветеринарних досліджень**, яке до 2021 р. активно розвивалося і виконувало судово-ветеринарні експертизи, а також судові експертизи харчових продуктів для судочинства України під час розслідування правопорушень: у галузі сільського господарства; виробництва, обігу, реалізації продукції тваринного походження; визначення стану здоров'я та ступеня тілесних ушкоджень тварин; судово-ветеринарного дослідження трупів тварин, встановлення насильницької смерті або у разі підозри на застосування насильства; жорстокого поводження з тваринами; оцінювання своєчасності та повноти проведення лікувально-профілактичних і карантинних заходів; якості, безпечності та фальсифікації продукції та сировини тваринного походження; за браконьєрства; дослідження за справами про лікарські помилки; проведення досліджень за справами з вирішення суперечливих господарських питань у галузях технології тваринництва та ветеринарної медицини тощо.

Динаміка зароблених коштів у Бюро судово-ветеринарних досліджень за надання послуг із проведення судово-ветеринарної експертизи

Рік	Зароблено, грн.
2021	49 722,12
2020	53 836,25
2019	166 134,67
2018	22 385,42
2017	16 336,92
2016	21 051,92
2015	25 670,48
2014	14 556,76

У 2018 році Міністерство юстиції України затвердило на **державному рівні експертну спеціальність** 18.1 Судово-ветеринарна експертиза. Керівник наукової школи отримав **вперше** в Україні кваліфікацію судового експерта Міністерства юстиції України за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», а також за експертною спеціальністю 8.12 «Дослідження харчових продуктів», йому присвоєно 2-й кваліфікаційний клас судового експерта.

6. Мета, основні завдання розвитку досліджень та їх актуальність

Наукові дослідження розвиваються у двох напрямках: «Розробка методик проведення судово-ветеринарної експертизи» та «Дослідження критеріїв безпечності харчових продуктів тваринного походження, а також виявлення їх фальсифікації за неправомірної зміни їх складників».

Перший науковий НДР – **розробка методик проведення судово-ветеринарної експертизи**. Нині розроблені і впроваджені в експертну практику науково-обґрунтовані методики комплексного визначення віку і статі великої рогатої худоби за морфологічними особливостями їх кісток нижнього відділу грудних кінцівок (Яценко І.В. та Кам'янський В.В.), кісток нижнього відділу тазових кінцівок (Яценко І.В. та Бондаревський М.М.), черепа (Яценко І.В. та Карем Р.С. Абузнайд). За результатами досліджень аспірантами підготовлено науково-методичні рекомендації для виробництва та монографії, а також успішно захищені кандидатські дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата ветеринарних наук.

За результатами досліджень уперше розроблена методологія дослідження біологічного матеріалу, як речового доказу, у судово-ветеринарній експертизі, залежно від його попереднього стану та завдань експертних досліджень. Обґрунтовано доцільність створення та використання комп'ютерних технологій в експертній практиці ветеринарної медицини, розкрито сутність вимог до комп'ютерних програм, а також оптимізовано експертні технології, в залежності від стану біологічного матеріалу. Вперше рекомендовано авторські комп'ютерні програми – «*Osteo*» і «*Discriminant*», «*Pes vacce*», «*Manus Vacca*», «*Skull Cattle*» та ін.

Комплексом методів дослідження біологічного матеріалу свійських і промислових ссавців уперше розроблено і науково обґрунтовано технологію остеологічної експертизи, в залежності від стану біологічного матеріалу. Доведено, що при будь-якому його стані залишається можливість ідентифікації тварини. Фахівцям-експертам запропоновано науково-методичні рекомендації з цих питань.

Вперше у світовій практиці нашою науковою школою розвивається вчення про судово-ветеринарне визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, а також встановлення каліцтва тварин в результаті тілесних ушкоджень, в т.ч. й за жорстокого поводження. Ця проблема має велике значення в контексті проведення судово-ветеринарної експертизи трупів тварин чи живих підекспертних тварин.

Тілесні ушкодження тварини отримують у разі жорстокого поводження з ними, а також під час порушення умов і режиму їх експлуатації, перевезення та утримання, під час незаконного полювання на них, тренувань та іншого спеціального використання, також вони можуть отримати тілесні ушкодження під час дорожньо-транспортних пригод тощо.

В Україні судово-ветеринарна експертиза живих тварин, а також трупів тварин з травмами різного генезу признається правоохоронними органами під час досудового розслідування правопорушень проти громадського порядку та моральності (ст. 299 КК України, ст. 89 КУпАП – жорстоке

поводження з тваринами), проти докiлля (ст. 248 – незаконне полювання; ст. 249 – незаконне зайняття рибним, звiрним або iншим водним добувним промислом; ст. 251 – порушення ветеринарних правил КК України), в галузi охорони природи, використання природних ресурсiв (ст. 85 КУпАП – порушення правил використання об'єктiв тваринного свiту; ст. 87 КУпАП – порушення вимог щодо охорони диких тварин; ст. 88-1 КУпАП – порушення порядку обiгу об'єктiв тваринного свiту, правил утримання диких тварин; ст. 90 КУпАП – порушення вимог щодо охорони видiв тварин, занесених до Червоної книги України; ст. 107 КУпАП – порушення правил щодо карантину тварин та iнших ветеринарно-санiтарних вимог; ст. 154 КУпАП – порушення правил тримання собак i котiв) та посiдає провiдне мiсце в структурi експертних дослiджень.

Зважаючи на те, що нинi в Україні вiдсутнi юридично затвердженi й обов'язковi для виконання усiма суб'єктами правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкостi шкоди, заподiяної здоров'ю тварини, а також в спецiальнiй науковiй лiтературi вiдсутнi методики з такого оцiнювання й iнтерпретацiї окремих ознак шкоди, заподiяної здоров'ю тварини, це призводить до довiльних, а iнколи й помилкових тлумачень судовими експертами пiд час дослiдження травмованих пiд експертних тварин, а, отже, розробка напряму щодо вчення про ступiнь тяжкостi шкоди, заподiяної здоров'ю тварини в результатi тiлесних ушкоджень, в т.ч. й за жорстокого поведження, є актуальним для ветеринарної медицини i юриспруденцiї та має як теоретичне, так i прикладне значення.

Вперше сформульованi та обґрунтованi :

- критерiї ступенiв тяжкостi тiлесних ушкоджень тварин;
- розроблено алгоритми й обґрунтовано процедуру визначення ступеня тяжкостi шкоди, заподiяної здоров'ю тварини, в результатi тiлесних ушкоджень, в т.ч. й за жорстокого поведження;
- розробленi й обґрунтованi питання, що можуть бути поставленi на вирiшення судово-ветеринарному експерту в постановi слiдчого чи ухвалi суду пiд час призначення судово-ветеринарної експертизи трупа тварини чи живої пiд експертної тварини;
- визначенi й обґрунтованi особливостi структури висновку судово-ветеринарного експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи трупа тварини з ознаками насильницької смертi, а також живої пiд експертної тварини;
- розроблена авторська комп'ютерна програма «Судово-ветеринарна танатологiя – SVT» для автоматизацiї й оптимiзацiї процесiв оформлення протоколу судово-ветеринарного розтину трупа тварини (*нинi перебуває на стадiї апробацiї*);
- пiдготовлено **«Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкостi шкоди, заподiяної здоров'ю тварини»** на основi розроблених нами судово-ветеринарних критерiїв визначення ступеня тяжкостi тiлесних ушкоджень тварин за жорстокого поведження з ними;

– внесені доповнення до «Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки і призначення судових експертиз», затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5;

– започатковане вчення про судово-ветеринарне встановлення *каліцтва тварин*, адже диспозиція ст. 299 Кримінального кодексу України (жорстоке поводження з тваринами) містить вказівку на те, що кримінальна відповідальність настає у разі смерті тварини чи її каліцтва. Проте визначення, ознаки та процедура встановлення каліцтва тварини не передбачені в жодному нормативно-правовому акті України;

– вперше сформульована дефініція поняття «КАЛІЦТВО ТВАРИН», розроблена судово-ветеринарна класифікація каліцтва тварин за 9 критеріями, визначено 3-й ступень обмеження життєдіяльності тварини, що приводять до каліцтва, розроблена і обґрунтована процедура проведення судово-ветеринарного дослідження підекспертних тварин з метою встановлення їх каліцтва;

– вперше підготовлені до затвердження Міністерством юстиції України:

- Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин / І. В. Яценко, Р. Г. Казанцев. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2022.

- Методика судово-ветеринарного дослідження живої підекспертної тварини / І. В. Яценко. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2022. 50 с.

- Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин: Методичні рекомендації / І. В. Яценко, Р. Г. Казанцев. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2022. 41 с.

– запропонована повна дефініція «жорстоке поводження з тваринами», яка відрізняється від такої ж законодавчої дефініції, що міститься в Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження» № 3447-IV і полягає в тому, що жорстоке поводження з тваринами – це суспільно-небезпечне, протиправне, винне, каране, умисне, передбачене кримінальним законодавством діяння суб'єкта злочину, яке полягає в умисному посяганні на встановлений порядок утримання та поводження з тваринами шляхом безжалісного знущання над твариною із застосуванням жорстоких методів чи з хуліганських мотивів або на цькування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських або корисних мотивів, що спричинило ушкодження, каліцтво або смерть тварини.

– сформульовано напрями вдосконалення судово-ветеринарної експертизи за жорстокого поводження з тваринами.

Удосконалено:

– алгоритми клінічного ветеринарного дослідження живих тварин та трупа тварини з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження.

Дістали подальшого розвитку:

- концепція судово-ветеринарної експертизи за жорстокого поводження з тваринами;
- обґрунтування щодо необхідності розробки і впровадження в практику спеціальних нормативно-правових актів, котрі забезпечать реалізацію розроблених нами алгоритмів судово-ветеринарної експертизи трупів тварин з ознаками насильницької смерті, а також живих тварин, постраждалих від жорстокого поводження.

Другий науковий напрям НДР - присвячений дослідженню критеріїв безпечності харчових продуктів тваринного походження, а також виявлення їх фальсифікації за неправомірної зміни їх складників.

Науково обґрунтовано і практично підтверджено доцільність застосування нутріцевтиків в якості добавок до раціону тварин, які позитивно впливають на показники продуктивності, якості та безпечності продуктів забою (Яценко І.В., Головка Н.П., Кириченко В.М.). Встановлено, що продукти забою, отримані від курчат-бройлерів, у процесі відгодівлі яких використовували нутріцевтики, мають кращі забійні та дегустаційні показники, краще зберігаються в умовах холодильника за температури 0...4 °С, характеризуються кращим хімічним складом м'яса, поліпшеним амінокислотним складом, задовільною якістю внутрішнього жиру, є не токсичними.

Набуло подальшого розвитку питання удосконалення способу визначення вологоутримуючої здатності м'яса за рахунок автоматизації цього процесу та, відповідно, підвищення точності результату й оптимізації дослідження (патент України на корисну модель № 103354).

Крім того, одним із видів судових експертиз є судова експертиза харчових продуктів, яка нині активно розвивається як наука, навчальна дисципліна і галузь експертної діяльності. Так, нами вперше запропонована авторська дефініція цього поняття, яка полягає у тому, що це комплексна наука, яка вивчає методи дослідження безпечності та якості об'єктів, засоби і способи їх ідентифікації, методи виявлення фальсифікації та дефектності, виконана судовим експертом згідно із процесуальним документом про призначення судової експертизи харчових продуктів з метою надання висновку із спеціальних питань, які виникли під час досудового розслідування у кримінальному судочинстві або судового розгляду справи у будь-якому виді судочинства.

Судова експертиза харчових продуктів проводиться судовим експертом з використанням спеціальних знань щодо харчових продуктів для встановлення фактичних даних щодо правопорушення, котре відображається у висновку експерта, та є самостійним джерелом доказів у судочинстві.

Як будь-який вид судових експертиз, судова експертиза харчових продуктів потребує теоретичного обґрунтування, розробки судово-експертних методик дослідження специфічних об'єктів та впровадження результатів дослідження у судово-експертну діяльність. Цей напрям у науці

та практиці реалізується у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», Державному біотехнологічному університеті (професор І. В. Яценко), Білоцерківському державному аграрному університеті (доцент Н. М. Богатко), Національному університеті біоресурсів і природокористування України (доцент Я. К. Сердюков).

Розвиваючи судову експертизу харчових продуктів, як новий напрям судової експертизи, нами вперше сформульовані дефініції «предмет» і «об'єкт» зазначеного виду судової експертизи, а також розроблена класифікація об'єктів. Так, аргументуємо, що *предметом* судової експертизи харчових продуктів є фактичні дані та обставини, що встановлюються на підставі використання спеціальних знань судового експерта з харчових продуктів та мають значення для вирішення справ різних категорій щодо методів дослідження їх безпечності та якості, засобів і способів ідентифікації, методів виявлення фальсифікації та дефектності.

Об'єктами судової експертизи харчових продуктів є матеріальні й матеріалізовані джерела інформації про події та факти правопорушення, що досліджуються судовим експертом на основі застосування спеціальних знань у сфері харчових продуктів певними методами й засобами з метою вирішення завдань, поставлених судовому експерту уповноваженою особою чи органом у процесуальному документі про призначення цієї експертизи.

Матеріали досліджень включені до написаних підручників та навчальних посібників.

Проведено 2-і міжнародні науково-практичні і навчально-методичні конференції з міжнародною участю в Харківській державній зооветеринарній академії:

– 14-15 травня 2014 р., конференція присвячена 90-річчю з дня народження вченого-ветсанексперта Харківської державної зооветеринарної академії Обрацова В.П. «Проблеми, новітні здобутки, та перспективи розвитку ветеринарно-санітарної експертизи та судової ветеринарної медицини»;

– 14-15 вересня 2017 р., конференція, присвячена 140-річчю з дня народження вченого-ветсанексперта Харківської державної зооветеринарної академії, професора Петрова Олексія Михайловича «Актуальні питання, новітні здобутки та перспективи розвитку гігієни і експертизи харчових продуктів та судової ветеринарної медицини».

6.1. Ідеї та робочі гіпотези подальших досліджень.

Нині наукова діяльність школи зосереджена на виконанні ініціативних тематик «Експертиза якості й безпечності та критерії ветеринарно-санітарного оцінювання продуктів забою тварин за збагачення раціону нутріцевтиками» (№ держреєстрації – 01114U004951, 2015–2025 рр.) та «Теоретико-правові засади судово-ветеринарної експертизи тварин з ознаками жорстокого поводження з ними» (№ держреєстрації – 0118U004677, 2015–2025 рр.).

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Теоретичне переосмислення та обґрунтування методів судово-ветеринарного дослідження, а також удосконалення класичних і розробка нових методів виявлення фальсифікації та дефектності харчових продуктів.

Вид роботи – прикладна.

Робота над тематикою дасть можливість розробити методики судово-ветеринарного дослідження тварин, постраждалих від жорстокого поводження, зокрема, окреслити і обґрунтувати ознаки ступенів тяжкості тілесних ушкоджень, ознак каліцтва різних видів тварин, обґрунтувати доцільність застосування методів їх виявлення і розробити правила судово-ветеринарного дослідження живих підекспертних тварин та трупів тварин з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження, затвердити їх в Міністерстві юстиції України, як обов'язкові для застосування у практиці судово-ветеринарної експертизи.

Наявність таких методичних розробок забезпечить уніфікованість підходів до проведення судово-ветеринарної експертизи, забезпечить судового експерта алгоритмом дослідження підекспертної тварини, методами виявлення ознак ушкодження і правилами їх встановлення; підвищить потенціал одержання інформації про фактичні дані та обставини події правопорушення щодо жорстокого поводження з тваринами, а також інші обставини, пов'язані з тілесними ушкодженнями тварин.

Розробка та обґрунтування концепції організаційних та правових засад здійснення судової експертизи харчових продуктів в Україні у новітніх умовах створить сприятливі умови для подальшого розвитку, удосконалення та підвищення ефективності її проведення в новітніх умовах. Буде започатковано *вперше в Україні* новий науково обґрунтований напрям – судова експертиза харчових продуктів.

6.2. Мета і завдання, на вирішення яких спрямовано дослідження.

Мета дослідження – розробити науково обґрунтовані теоретичні, методологічні та праксеологічні концептуальні засади судово-ветеринарної експертизи в системі експертного забезпечення судочинства України.

Для досягнення мети були поставлені такі *завдання*:

- сформулювати понятійний апарат щодо використання судово-ветеринарної експертизи у судочинстві та окреслити її систему;
- охарактеризувати історію виникнення і розвитку теоретичних засад судово-ветеринарної експертизи;
- сформулювати і обґрунтувати зміст предмета, об'єктів і методів судово-ветеринарної експертизи, як фундаментальних категорій нового виду судової експертизи, та встановити їх правову природу у новітніх умовах суспільних відносин;
- з'ясувати особливості завдань, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою;

- сформулювати та обґрунтувати концептуальні положення реалізації принципів судово-експертної діяльності у судово-ветеринарних дослідженнях, з урахуванням специфіки предмета та особливостей об'єкта дослідження;
- з'ясувати місце судово-ветеринарної експертизи в системі судових експертиз та її значення у судочинстві;
- охарактеризувати правовий статус судово-ветеринарної експертизи у контексті новітнього законодавства України;
- виокремити та дослідити концептуальні засади професійної підготовки судово-ветеринарних експертів у державних спеціалізованих експертних установах у контексті новітнього законодавства України;
- систематизувати і розкрити зміст етапів призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи та встановити особливості застосування стадій експертного дослідження у судово-ветеринарній експертизі трупів тварин та живих підекспертних тварин, у т. ч. з ознаками каліцтва;
- обґрунтувати методологію виявлення дефектів надання ветеринарної допомоги та виявлення дефектів організації і проведення ветеринарно-санітарних заходів шляхом використання спеціальних ветеринарних знань;
- розкрити зміст і обґрунтувати межі експертної ініціативи під час проведення судово-ветеринарної експертизи;
- сформулювати і обґрунтувати дефініцію «Внутрішнє переконання експерта» у процесі проведення судово-ветеринарної експертизи;
- виявити проблеми укладання процесуальних документів на стадії призначення та оформлення результатів судово-ветеринарної експертизи та шляхи їх вирішення;
- дати наукове обґрунтування питань, що ставляться у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи на вирішення експерту;
- встановити і обґрунтувати шляхи інтеграції спеціальних ветеринарних знань у комплексні судово-експертні дослідження;
- аргументувати особливості оцінювання висновку судово-ветеринарного експерта учасниками провадження;
- охарактеризувати сферу застосування спеціальних ветеринарних знань у розслідуванні правопорушень;
- проаналізувати новітні досягнення, тенденції та окреслити перспективи розвитку судово-ветеринарної експертизи у зарубіжних країнах;
- сформулювати висновки та викласти пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності організації підготовки, проведення та оформлення результатів судово-ветеринарної експертизи та на удосконалення чинного законодавства України;
- розробити концепцію організаційних та правових засад судової експертизи харчових продуктів в Україні для удосконалення та підвищення ефективності її проведення в новітніх умовах.

Значення результатів:

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є однією із перших в українській юриспруденції спроб з урахуванням новітніх досягнень науки подати комплексне та системне дисертаційне узагальнення дослідження проблеми щодо теоретичного обґрунтування організаційно-правових засад судово-ветеринарної експертизи в Україні, а також використання висновку судово-ветеринарного експерта у судочинстві для протидії правопорушенням у різних сферах суспільних відносин.

За результатами проведеного дослідження сформульовано низку концептуальних наукових положень теорії і практики судово-ветеринарної експертизи, спрямованих на формування та активний розвиток цієї діяльності; отримані висновки визначають перспективи наукової протидії правопорушенням та підготовки фахівців судово-ветеринарних експертів експертних служб України. Основні з них такі:

у перше:

– розроблено та обґрунтовано теоретичні й праксеологічні засади нової експертної спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження»;

– запропоновано новітню концепцію розвитку судово-ветеринарної експертизи, як науки та її окремих пріоритетних напрямів практичної експертної діяльності, які включають судово-ветеринарне дослідження трупа тварини, смерть якої настала в результаті заподіяння смертельного вогнепального ушкодження, за механічної асфіксії, у разі механічного ушкодження (гострим чи тупим знаряддям травми), від дії зміненого барометричного тиску, дії крайніх температур, електрики, променевої енергії, за отруєння тощо;

– розроблено авторські методики: «Методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва», «Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин», «Методика судово-ветеринарного дослідження живої підекспертної тварини», а також методичні рекомендації: «Порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень», «Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин», «Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини»;

– на основі аналізу наукових праць з розвитку поняття внутрішнє переконання судді, прокурора, слідчого та за результатами власного наукового пошуку сформульовано, обґрунтовано і запропоновано авторську дефініцію «Внутрішнє переконання судово-ветеринарного експерта» в процесі проведення судово-ветеринарної експертизи;

– запропоновано новий підхід у професійній підготовці судово-ветеринарних експертів, зокрема: обґрунтовано вимогу щодо отримання лікарем ветеринарної медицини кваліфікації «судово-ветеринарного експерта»;

– розроблено алгоритм оцінки висновку експерта за результатами проведеної судово-ветеринарної експертизи із характеристикою його етапів та виокремлено основні критерії оцінки;

удосконалено:

– понятійний апарат щодо використання судово-ветеринарної експертизи у судочинстві та діяльності правоохоронних органів, зокрема запропоновано дефініцію терміну «судово-ветеринарна експертиза» через наведення її в авторській редакції, що має вплинути на їх більш чітке наукове розуміння, зокрема, судово-ветеринарна експертиза – це наукове дослідження об'єктів, виконане лікарем ветеринарної медицини – судово-ветеринарним експертом за документом про призначення експертизи з метою надання висновку із ветеринарних та певних біологічних питань, які виникли під час досудового розслідування у кримінальному судочинстві або судового розгляду справи у будь-якому виді судочинства;

– розуміння сутності предмета, об'єктів, методів та суб'єкта судово-ветеринарної експертизи, її термінології, методів та прийомів, які використовує судово-ветеринарний експерт під час дослідження;

– теоретичні положення щодо категорій судово-ветеринарної експертизи за процесуальними ознаками згідно з чинним законодавством України, а також використання різних знань у галузі ветеринарної медицини та суміжних наук;

– структуру висновку експерта за результатами проведеної судово-ветеринарної експертизи трупа ссавців, птиці та живої підекспертної тварини, а також структури висновку за результатами проведення комісійної або комплексної експертизи із залученням судово-ветеринарного експерта;

– алгоритми клінічного судово-ветеринарного дослідження під час освідчування тварин, постраждалих від жорстокого поводження з ними;

– алгоритм судово-ветеринарної експертизи трупа тварини з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження;

дістали подальшого розвитку:

– етапи становлення судово-ветеринарної експертизи як науки та галузі практичної діяльності;

– питання про місце судово-ветеринарної експертизи в системі судових експертиз та її значення у судочинстві;

– чинники, що обумовлюють розвиток теоретичних засад судово-ветеринарної експертизи та її використання для встановлення істини під час досудового слідства та судового розгляду справи щодо жорстокого поводження з тваринами, незаконного полювання тощо;

– вчення про принципи судово-експертної діяльності в Україні та проаналізувана можливість їх застосування у судово-ветеринарних дослідженнях;

– завдання судово-ветеринарної експертизи та встановлено їх зв'язок із правоохоронною діяльністю;

– ознаки судово-ветеринарної експертизи, які вирізняють її серед інших видів судових експертиз;

– зміст процесуального статусу судово-ветеринарного експерта в системі експертного забезпечення правосуддя;

- пріоритетні напрями розвитку правової бази забезпечення судово-ветеринарної експертизи в Україні;
- розуміння специфіки використання судово-ветеринарної експертизи, та пояснень спеціаліста-лікаря ветеринарної медицини, що виконуються за ініціативою правоохоронних органів, що зведено у порівняльну таблицю;
- загальні підходи та специфіку щодо організації проведення судово-ветеринарної експертизи та охарактеризовано такі її стадії: підготовчу (попереднє дослідження), аналітичну (роздільне дослідження), порівняльну та синтезуючу (оціночну);
- основні напрями та форми взаємодії учасників правовідносин на стадії досудового розслідування зі спеціалістом-лікарем ветеринарної медицини під час призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи;
- шляхи вдосконалення призначення і проведення судово-ветеринарної експертизи за кримінальним провадженням, а також у господарському та цивільному судочинстві;
- питання щодо змісту етапів проведення судово-ветеринарної експертизи, а також стадій експертного дослідження та встановлені особливості їх застосування у судово-ветеринарній експертизі трупів тварин та живих підекспертних тварин;
- зміст експертної ініціативи під час проведення судово-ветеринарної експертизи;
- вимоги, які ставляться до висновку судово-ветеринарного експерта та встановлені особливості його оцінки учасниками судового провадження;
- питання щодо експертних помилок та розроблені засоби попередження їх виникнення під час проведення судово-ветеринарної експертизи;
- тенденції подальшого розвитку судово-ветеринарної експертизи та експертної діяльності в Україні на підставі використання зарубіжного досвіду.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення, сформульовані і обґрунтовані в дисертаційній роботі, створюють цілісне уявлення про судово-ветеринарну експертизу в єдності її онтологічного та методологічного вимірів, можуть бути використані:

- *в експертно-аналітичній роботі* – як теоретичний матеріал під час обґрунтування та критичного оцінювання концепції реформування й розвитку судово-експертної діяльності в Україні;
- *у науково-дослідній сфері* – з метою поглиблення існуючих уявлень про новітню концепцію розвитку судово-ветеринарної експертизи та її окремих пріоритетних напрямів; формування і розвитку експертної спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження»;
- розроблення нових методик, зокрема авторської методики щодо проведення комплексних експертиз із залученням судово-ветеринарної експертизи, що становить підґрунтя для подальшого удосконалення організації проведення судової експертизи у досудовому розслідуванні і

судовому провадженні, а також основних підходів щодо оцінки шкоди, заподіяної життю і здоров'ю хребетним тваринам;

– *правотворчості* – для подальшого вдосконалення національного кримінального законодавства щодо злочинів проти суспільної моральності, зокрема ст. 299 Кримінального кодексу України, шляхом введення в диспозицію понять: «ушкодження від жорстокого поводження з тваринами тяжкого, середнього і легкого ступенів», передбачивши одночасно й різні санкції, відповідно до ступеня тяжкості тілесних ушкоджень; каліцтво тварин, його визначення, класифікація і методика встановлення; правила судово-ветеринарної експертизи трупа тварин; порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень;

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення методик розслідування злочинів проти суспільної моральності, зокрема за ст. 299 Кримінального кодексу України для здійснення правильної кваліфікації такого злочину; для вдосконалення Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших нормативно-правових актів, щодо залучення судово-ветеринарного експерта, призначення та проведення судових експертиз, а також провадження судово-ветеринарної експертизи у різних видах судочинства (кримінальному, господарському, цивільному), що буде використовуватися як рекомендації для оперативних працівників, слідчих, адвокатів, прокурорів, експертів, слідчих-суддів та суддів, спрямовані на отримання достовірних науково обґрунтованих доказів у судових провадженнях та визначення шляхів подальшого розвитку судово-ветеринарної експертизи та експертної діяльності в Україні на підставі використання зарубіжного досвіду; вироблення алгоритму взаємодії суду, слідчого й судово-ветеринарного експерта; а також в процесі підготовки та практичної діяльності фахівців правоохоронних органів;

– *експертній практиці* – для проведення судово-ветеринарної експертизи живих тварин, постраждалих від жорстокого поводження чи трупів тварин з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження чи раптової смерті;

– *у практичній діяльності* правоохоронних органів – для поєднання науки і практики буде сприяти формуванню практичних критеріїв норм законодавства (законів та інших нормативно-правових актів), а також ефективного розслідуванню злочинів, попереджати вчинення окремих видів злочинів у різних сферах суспільних відносин, щодо тварин.

– *у навчальному процесі* – у роботі закладів вищої освіти під час підготовки студентів і курсантів із питань ефективного розслідування, розгляду та кваліфікації правопорушень у різних сферах суспільної діяльності, пов'язаних із тваринами; під час викладання й вивчення на юридичних факультетах навчальних компонентів: «Кримінальне право», «Кримінальний процес», «Судова експертиза», а також на факультетах ветеринарної медицини дисциплін: «Патологічна анатомія та розтин»,

«Судова ветеринарна медицина», під час підготовки експертних кадрів, а також під час написання підручників, навчальних посібників, довідників.

6.3. Обґрунтування актуальності або доцільності виконання завдань.

Судово-ветеринарна експертиза як наукова галузь та галузь практичної діяльності є відносно новим класом судової експертизи не лише в Україні, а й у багатьох зарубіжних країнах та займає важливе місце у системі експертних досліджень.

Одним із об'єктів цього класу судових експертиз є жива хребетна тварина. Диспозицією статті 299 Кримінального кодексу України передбачено кримінальну відповідальність за умисно заподіяні тілесні ушкодження тварині внаслідок жорстокого поводження з нею, яке може призвести до каліцтва чи загибелі. Так, у процесі розслідування правопорушень, пов'язаних із встановленням причини смерті тварини, а також визначенням ступеня тяжкості та характеру тілесних ушкоджень, необхідні спеціальні ветеринарні знання, які, зазвичай, використовуються під час проведення судово-ветеринарної експертизи, що спирається на новітні наукові та практичні досягнення ветеринарної медицини та є джерелом доказів у судочинстві.

Незважаючи на те, що судово-ветеринарна експертиза в системі державних експертних установ введена нещодавно, проте одразу ж розпочався і активно триває процес розробки методик судово-ветеринарного дослідження різних об'єктів, методичних рекомендацій, правил проведення зазначеної судової експертизи з урахуванням специфіки об'єктів та активне впровадження зазначених розробок в судово-експертну діяльність. Проте ще багато питань залишаються невирішеними.

Таким чином, аналіз проблем судово-ветеринарної експертизи тварин є актуальним питанням з точки зору ветеринарної та юридичної наук, а також експертної практики, адже спонукає до пошуку шляхів їх вирішення.

Крім того, одним із дієвих засобів покращення правоохоронної діяльності є широке використання можливостей судових експертиз, які забезпечують впровадження у судочинство досягнень науки й техніки та є засобом наукового пояснення і тлумачення фактів. Усе це значною мірою підвищує надійність і доказову силу зібраних матеріалів, забезпечує встановлення об'єктивної істини у справі.

Нові та існуючі види кримінальних діянь сприяють зростанню напруженості у світі та зумовлюють появу нових об'єктів і завдань експертного дослідження, а, отже, необхідні нові спеціальні знання, новітні методи й засоби дослідження для правильної кваліфікації правопорушень, а також суспільства – у справедливому судочинстві. Одним із видів судових експертиз є судова експертиза харчових продуктів, яка нині активно розвивається як наука, навчальна дисципліна і галузь експертної діяльності, а, отже, потребує її теоретичного обґрунтування та розроблення нових

методів дослідження безпечності харчових продуктів, виявлення їх фальсифікації та дефектності.

7. Очікувані результати виконання подальших досліджень та їх наукова новизна

Очікуваними результатами є:

- удосконалення класичних та розробка нових методик судово-ветеринарного дослідження тварин і трупів тварин;
- удосконалення класичних та розробка нових методик судово-ветеринарного дослідження кормів і кормових добавок;
- удосконалення класичних та розробка нових методик судово-ветеринарного дослідження виявлення дефектів надання ветеринарної допомоги, а також організації ветеринарно-санітарних заходів;
- розвиток вчення про організаційно-правові засади судової експертизи харчових продуктів в Україні;
- удосконалення класичних та розробка нових методик судової експертизи харчових продуктів з метою визначення їх безпечності, виявлення фальсифікації та дефектності.

7.1. Попередні описи на вибір - теорій, концепцій, закономірностей, моделей, інших положень, що створюватимуться, змінюватимуться, доповнюватимуться.

Основна діяльність спрямована на розвиток вчення про теоретичні, методологічні та праксеологічні концептуальні засади судово-ветеринарної експертизи в Україні, а також на організаційно-правові засади судової експертизи харчових продуктів в Україні.

7.2. Переваги результатів, які будуть отримані, над існуючими аналогами.

Основна перевага результатів, які будуть отримані над існуючими аналогами полягає у тому, що до нині не існує у судово-ветеринарній експертизі та судовій експертизі харчових продуктів методик окремих досліджених, внесених у державний Реєстр Міністерства юстиції України, не регламентовані нормативно окремі судово-експертні процедури, а також в спеціальній науковій літературі відсутні методики з такого оцінювання й інтерпретації виявлених відхилень, а це призводить до довільних, а інколи й помилкових тлумачень судовими експертами під час дослідження підекспертних тварин та харчових продуктів, а, отже, потребує їх розроблення, систематизації, обґрунтування і впровадження в експертну практику.

Розробка ж і обґрунтування таких методичних підходів здатна позитивно вплинути на ефективність проведення і результативність судово-ветеринарної експертизи та судової експертизи харчових продуктів, надання обґрунтованого й об'єктивного висновку у категоричній формі.

8. Практична цінність для економіки та суспільства

Практична цінність розробок полягає у тому, що їх можна застосовувати у:

– *правотворчості* – для подальшого вдосконалення національного кримінального законодавства щодо злочинів проти суспільної моральності (ст. 299 Кримінального кодексу України), шляхом введення в диспозицію понять «ушкодження від жорстокого поводження з тваринами тяжкого і середнього ступенів», передбачивши одночасно й санкцію, відповідно до ступеня тяжкості тілесних ушкоджень; ст. 227 КК У (умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції); ст. 251 ККУ (порушення ветеринарних правил); ст. 85 КУпАП (порушення правил використання об'єктів тваринного світу); ст. 87 КУпАП (порушення вимог щодо охорони диких тварин); ст. 88-1 КУпАП (порушення порядку обігу об'єктів тваринного світу, правил утримання диких тварин); ст. 90 КУпАП (порушення вимог щодо охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України); ст. 107 КУпАП (порушення правил щодо карантину тварин та інших ветеринарно-санітарних вимог); ст. 154 КУпАП (порушення правил тримання собак і котів);

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення методик розслідування злочинів для здійснення правильної кваліфікації такого злочину; вироблення алгоритму взаємодії суду, слідчого й судово-ветеринарного експерта; удосконалення структури і змісту ст. 299 КК України, а також у процесі підготовки та практичної діяльності фахівців правоохоронних органів;

– *експертній практиці* – для проведення судово-ветеринарної експертизи живих підекспертних тварин, постраждалих від жорстокого поводження чи трупів тварин з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження, встановлення каліцтва тварин, дослідження кормів і кормових добавок; дослідження безпечності, виявлення фальсифікації та дефектності харчових продуктів;

– *навчальному процесі* – під час викладання й вивчення на юридичних факультетах навчальних дисциплін: «Кримінальне право», «Кримінальний процес», «Судова експертиза», а також на факультетах ветеринарної медицини дисциплін: «Патологічна анатомія та розтин», «Судова ветеринарна медицина», «Гігієна харчових продуктів», «Судова експертиза харчових продуктів».

8.1. Цінність очікуваних результатів для потреб розвитку країни та загальнолюдської спільноти, світової та вітчизняної науки.

Цінність очікуваних результатів, які будуть отримані полягає у розвитку нового напрямку у судовій експертології – судово-ветеринарної експертизи, а також судової експертизи харчових продуктів. Теоретичне обґрунтування зазначених напрямів, а також розробка нових методик судово-експертного дослідження надасть можливість внести зміни у матеріальне і

процесуальне законодавство, що покращить правове регулювання суспільних відносин в Україні на рівні світових стандартів.

Використання можливостей судово-ветеринарної експертизи та судової експертизи харчових продуктів на основі новітніх досягнень науки й техніки є засобом наукового пояснення і тлумачення фактів для судочинства, що в цілому значною мірою підвищує надійність і доказову силу зібраних матеріалів за справою (провадженням), забезпечує встановлення об'єктивної істини у справі.

8.2. Цінність результатів для підготовки магістрантів, аспірантів і докторантів.

Цінність очікуваних результатів для здобувачів ОС «магістр», ОНС «доктор філософії» і докторантів полягає у їхній обізнаності щодо новітніх розробок в сфері судово-ветеринарної експертизи, судової експертизи харчових продуктів, гігієни харчових продуктів, а також надання їм можливості продовжувати і поглиблювати дослідження в напрямку роботи наукової школи.

Матеріали досліджень включені до підручників та навчальних посібників, які підготовлені в Україні *вперше у рамках розвитку нової спеціальності 212 Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза*:

1. Яценко І.В., Богатко Н.М., Бібен І.А., Бусол Л.В., Бінкевич В.Я., Зажарська Н.М., Головка Н.П., Кириченко В.М. Атлас ветеринарно-санітарного інспектування продуктів забою тварин. Харків: РВВ Харківської державної зооветеринарної академії, 2015. 384 с.

2. Яценко І.В., Богатко Н.М., Букалова Н.В., Фотіна Т.І., Бібен І.А., Бергілевич О.М., Бінкевич В.Я., Гачак Ю.Р., Ткачук С.А., Кам'янський В.В., Бондаревський М.М., Зажарська Н.М., Цивірко І.Л., Касяненко О.І. Гігієна молока і молочних продуктів. Частина 1. Гігієна молока: *Підручник*. Харків: «Діса плюс», 2016. 416 с.

3. Яценко І.В., Богатко Н.М., Букалова Н.В., Фотіна Т.І., Бібен І.А., Бергілевич О.М., Бінкевич В.Я., Гачак Ю.Р., Ткачук С.А., Кам'янський В.В., Бондаревський М.М., Зажарська Н.М., Цивірко І.Л., Касяненко О.І. Гігієна молока і молочних продуктів. Частина 2. Гігієна молочних продуктів: *Підручник*. Харків: «Діса плюс», 2016. 423 с.

4. Яценко І.В., Богатко Н.М., Букалова Н.В., Фотіна Т.І., Бібен І.А., Бусол Л.В., Смілик Н.П., Зажарська Н.М., Забарна І.В., Бінкевич В.Я. Гігієна і експертиза продуктів первинної переробки забійних тварин : підручник (енциклопедичний курс). Харків : «Діса плюс», 2019. 1200 с.

5. Богатко Н. М., Мазур Т. Г., Димань Т. М., Богатко А. Ф., Букалова Н. В., Фотіна Т. І., Приліпко Т. М., Лясота В. П., Яценко І.В., Ткачук С.А., Дудус Т. В., Савчук Г.В., Ткачук Н. А., Мягка К. С., Родіонова К. О., Мельник А.Ю., Утеченко М.В., Сакара В.С., Богатко Д. Л., Бахур Е. І., Богатко Л. М., Царенко Т.М., Зоценко В.М., Джміль В.І., Саморай М. М., Давнюк Л. І., Яременко Р. М. Гігієна і експертиза м'яса свійської птиці за виробництва та обігу: *навчальний посібник*. Біла Церква, 2022. 204 с.

6. Богатко Н. М., Мазур Т. Г., Богатко Л. М., Яценко І. В., Дудус Т. В., Савчук Г. В., Богатко Д. Л. Безпечність та якість меду та апіпродуктів. Монографія. Біла Церква, 2020. 144 с.

7. Скрипка М.В., Яценко І.В., Панікар І.І. Основи судово-ветеринарної експертизи трупів та живих тварин: *Навчальний посібник*. Ізюм, ФЛП Глазунов Р.О., 2019. 304 с.

8. Яценко І.В., Фотіна Т.І., Бібен І.А., Богатко Н.М., Бабарук А.В., Лоцкін І.М., Головка Н.П., Фотін А.І., Зажарський В.В., Назаренко С.М. Довідник державного інспектора ветеринарної медицини на державному кордоні України. Харків: «Диса Плюс», 2018. Видання 2. 640 с.

9. Яценко І.В. Конспект лекцій з ветеринарно-санітарної експертизи. *Навчальний посібник*. Харків, 2017. Випуск 1. 230 с.

10. Яценко І.В., Кам'янський В.В., Бондареський М.М., Бібен І.А., Богатко Н.М., Фотіна Г.А., Бінкевич В.Я., Зажарський В.В. Ветеринарне правознавство України: *Підручник*. Харків : РВВ ХДЗВА, 2015. 392 с.

8.3. Запланований перелік розробок, інформаційно-аналітичних матеріалів, рекомендацій, пропозиції тощо, що можуть бути передані для використання поза межами організації-виконавця на підставі укладання договорів, зокрема господарчих і грантових угод, продажу ліцензій тощо.

- 1) підготовка новітніх підручників, навчальних посібників, атласів;
- 2) розробка методичних рекомендацій з судово-ветеринарної експертизи;
- 3) підготовка наукових статей;
- 4) проведення практичних семінарів і вебінарів для зацікавлених фахівців;
- 5) співпраця з іноземними колегами в аспекті обміну досвідом;
- 6) грантова діяльність;
- 7) надання послуг з проведення судово-ветеринарної експертизи;
- 8) надання послуг з проведення судової експертизи харчових продуктів.

Нагороди:

Керівник наукової школи має такі нагороди:

- грамоту Дергачівської районної державної адміністрації (2000 р.);
- Трудову відзнаку «Знак пошани» (2006 р.);
- Грамоту Харківського міського голови (2008 р.);
- Дипломи і грамоти головного управління освіти і наук Харківської обласної державної адміністрації (2011, 2016 р.);
- Подяку державної установи «Науково-методичний центр «Агроосвіта» (2013 р.);
- Грамоту Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України (2016 р.);
- Дипломи Академії наук вищої світи України (2015, 2018 р.);

- Медаль «За успіхи в науково-педагогічній діяльності» ГО «Національна академія наук вищої освіти України» (2020);
- Орден «Науковець року 2020»;
- Орден пошани (2022);
- медаль Івана Омеляновича Поваженка (2022).

Суспільна діяльність

Поряд із науковою діяльністю керівник наукової школи бере активну участь у громадському житті, у т. ч. в Університеті, зокрема є:

- головним редактором науково-практичного журналу «Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування» (ДБТУ);
- членом редакційної ради збірника наукових праць студентів і магістрантів факультету ветеринарної медицини «Здоров'я тварин» (ДБТУ);
- членом редакційної колегії «Науково-технічного бюлетеня» науково-дослідного центру біобезпеки та екологічного контролю ресурсів АПК (Дніпровський державний аграрний університет, м. Дніпро);
- членом редакційної колегії наукового журналу «Біоресурси і природокористування» Національного університету біоресурсів і природокористування України (НУБіП, м. Київ);
- членом Вченої ради факультету ветеринарної медицини ДБТУ;
- членом спеціалізованої вченої ради К 64.070.01 із захисту кандидатських дисертацій;
- членом експертної ради Департаменту атестації кадрів (ДАК) вищої кваліфікації МОН України із **зоотехнії і ветеринарії**;
- експертом Галузевої експертної ради (ГЕР) **НАЗЯВО** з напрямку 21 Ветеринарна медицина.